

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

1935

Ч. 4. КВІТЕНЬ

ПЕРЕДПЛАТА „ЛІТОПISУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“ НА 1934 РІК

Річна передплата 13— зл., піврічна передплата 7— зл., чвертьрічна 3.50 зл.
Ціна числа 1.20 зл. — Для членів „Червоної Калини“ чвертьрічно 3— зл.

За кордоном приймають передплату на „Літопис Червоної Калини“ та впис членів: В [Сполучених Держ. Північної Америки: Myron Surmach, 103. Avenue A, New-Jork, N. J. USA. — В Канаді: The Ukrainian Legion, Winnipeg, Man. P. O. Box 2121. — В Чехословаччині: Ukrainskij Hromadskyj Vydavnycj Fond, Praha-Vrsovice, Brožikova ul. č. 390.
Конто П. К. О. ч. 410.185.

А ДРЕСА:

„ЛІТОПIS ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“, Львів, Зіморовича 3.
Почт. скр. ч. 43.

ХЛІБОРОБИ, розвиток молочарського промислу поратує Вас у теперішній господарській скруті. Але тямте що тільки справжній молочарський промисл під фаховою кермою і в звязку з сильною, центральною молочарською організацією, якою є Краєвий Молочарський Союз „МАСЛОСОЮЗ“, поратує Вас у злиднях. Зле поставлене діло без сильної організації може нанести більше шкоди як пожитку.

Звертайтесь за порадою і вказівками на адресу

„МАСЛОСОЮЗ“

Львів, Бартоша Гловацького 23. Телефон 43-86 і 81-04

або до Відділів „Маслосоюзу“: Стрий, Шевченка 5, тел. 26. — Станиславів, Собіського 24, тел. 654. Перемишль, Косцюшка 3, тел. 340. — Самбір, Косцюшка 11а, тел. 43. — Коломия, Косцюшка 11, тел. 38. — Дрогобич, Пілсудського 14, тел. 285. — Тернопіль, Міцкевича 41, тел. 234. — Луцьк, Ягайлонська 25, тел. 239. — Катовиці, Шопена 11, Бельск, 3-го мая 1а. —:—:—:—:—

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VI. Річник

ЧИСЛО 4

КВІТЕНЬ

1934

ВЕЛИКОДНА СПОВІДЬ

ВОЯКИ.

Через поле кучеряве
 На підбій нового світу
 Вояки йдуть — сірі, прості —
 Закосичені у цвіти...

І простори перед ними
 Ароматом ткані з низу
 ...В одностроях, — кріс на плечах —
 Мазепинка, багнет, тризуб...

І гукають десь з далека
 Золоті лани пшениці: —
 — »Добровольці — пращавайте!«
 ...І цілунками до криці...

Вояки йдуть, в кутих сотнях
 Попід ліс — зелену кригу,
 Що шлях в боки розгортає,
 Як грубезну, білу книгу...

СТРІЛЕЦЬКА ЗНИМКА.

Гранати рвали чорнозем,
 Що тонув геть в заграві,
 Остання стежа мовчки йшла
 Збиваючи куряву...

І тоді тямеш? — День горів...
 І був від сонця п'яний,
 З коня, до тебе, нахилився —
 На пращання коханий...

Слова, як тихий плиг ножа:
 »Не плач — поверну скоро...«
 Ніч до дороги прилягла
 За сталним семафором...

— — — — —

І не вернув. А на стіні
 Стрільцька знимка в крепі —
 ...І боз з китицями до шиб
 Снує солодкий шепіт...

Весна 1920 року

Подав: *Василь Бачинський, сотн. УГА*

Весна 1920 року несла на своїх легких крилах нові сподівання, свіжі бадьорі надії. Одні, яким доля не судила оглядати весняного сонця, лежали сном вічним на розлогих степах України. Їхні могилки почали вже вкриватись зеленою травою, та весняними квітами. Другі, які перейшли щасливо люті бої та пошесті, не випускали з рук кріса, одинокої надії борців за волю батьківщини.

Ріжні переходи, а з тим і почування переживала тоді Українська Галицька Армія. Одні „перехрещені“ боролись враз з большевиками на польському фронті, других вивезли ті самі „союзники“ в глибину Московщини. А ще інші в злучі з повстанцями, давались добре в знаки московським наїзникам.

В містечку Немирові, положеному на шляху Винниця—Балта та в його найближчій околиці, було значне число старшин та стрільців УГА. Це були переважно виздоровці з немирівських, вороновицьких та тульчинських лічниць. Мешкали вони або в самому містечку, або в поблизьких селах та хуторах.

Усі ці виздоровці мали голоситись у збірній станиці ЧУГА (Червона Українська Галицька Армія) у Винниці. Командантом станиці був сот. Шобер. Та ніхто з немирівських виздоровців до збірної станиці не зголошувався. Кожний знав, що зі збірної станиці, це лиш один крок на польсько-большевицький фронт. А загал стрільців та старшин був за збереженням давного стану Галицької Армії. Кожному стояли ще свіжо та живо

перед очима світлі подвиги нашої армії в поході на Київ.

До нас прийшла вістка, що Винницю зайняли вже війська У. Н. Р. враз з частинами польської армії. Таких, та й подібних вісток було тоді безліч. Та отсій ми повірили. На наших очах тікали большевицькі установи, чи всякі комісарі. А це був найпевніший знак, що з большевиками зле.

Ми самі не знали, чи маємо радіти, чи сумувати. За яку ціну помагає польська армія воювати большевиків? Отсе питання мимоволі насідало чорною хмарою на кожного із нас. Ми рішили вислати до Винниці кінну стежу, яка мала як мога найскорше про все розвідати. Нас двох старшин та чотирьох стрільців, виїхали в напрямі на Вороновицю. Ми їхали пільними дорогами, а оминали биті шляхи. Так видавалось нам краще. Уже починало сонце западати, як ми побачили вороновицьку цукроварню. Заїхали в збіжжа та позлазили з коней. Нас трьох почало рачкувати в напрямі цукроварні. У вікнах забудовань бачили ми світла, та чули людські голоси. Ясного пляну у нас не було. І ось ми вже біля паркану, який окружав цукроварню та будинки. Біля паркану стоїть припнятих п'ять верхових коней. Самі, без вартового. Двох з поміж нас остає коло коней, а двох повзе дальше під вікна будинку, з якого бе світло, та чути голосну розмову. Там гостять польську стежу. — „*Za kilka dni będziemy w Kijowie. Idzie cała armja Hallera*“.

Ми почали повзти назад до своїх. Прийшли та розказали, що бачили та чули. Готувались від-

іздити. Ті, що вартували в збіжжу біля коней, не видержали.

— Пане сотнику, ми хоч здалека з кукурудзи подивимось.

І двох стрільців поповзло в напрямі огорожі. За кілька хвилин вони вернули. Оба провадили за поводи по верхівцеві. Придадуться — сказали.

Ми повискакували на коней, та мовчки почвалали на схід. Навіть не чулись, як проїхали околом пядесять верств. Ми вже в Немирові. Серед ночі розбудили наших товаришів, та розказували про все, що знали. Уже рання роса блестила самоцвітами, а ми все ще не розходились. Що робити?

Одні радили оставати на місці та ждати, що події принесуть, другі були за тим, щоби прилучитися до повстанчого відділу от. Волинця, який був у цих сторонах.

— А ми йдемо до Лисогора або до Голуба. — Вониж недалеко — говорили ще інші.

— А я на місці ні за що не остану, заберуть як горобців — горячився якийсь молодий стрілець.

Рішили скликати на полудне усіх старшин та стрільців — та справу остаточно вирішити. В полудне в місцевому парку, біля палати княгині Щербатової гуло мов на млинських лотоках. По-

приходили не тільки з Немирова — але й зі сіл. Селянський бездротний телеграф справлявся добре.

Я розказав зібраним ще раз те саме, що розказував в ночі нашим товаришам. Рівночасно подав я плян, щоби ми всі утворили осібний повстанчий відділ. Зібрані погодились. „Повстанчий відділ брацлавського повіту“ зєднав усіх у боеву одиницю. Було нас стоїтькадесять люда. Усі узброєні, невеличкий відділ кінноти, три скоростріли, та дві полеві кухні. Обозу кільканацять возів. І ті два верхівці, які ми „позичили“ в Вороновиці. Але їх так „перелицювали“, що і рідна мама їх би не пізнала.

Наш відділ заняв палату княгині Щербатової, а з вежі палати повівав гордо та бадьоро жовто-блакитний прапор. Відділ ночував в господарських будинках біля палати, а в самій палаті містились канцелярії та штаб враз з командою. Так нас застала в Немирові вісімнадцята польська дивізія, під командою ген. Краєвського.

Про дальшу судьбу нашого відділу, я вже свого часу розказував на сторінках Літопису Червоної Калини.

Спомини розвідчого старшини 1919-23 рр.

Галичина — Україна — Еміграція

ВІЙСЬКОВА РОЗВІДКА Н. К. Г. А.

Написав *І. Вислоцький*

Військова розвідка Галицької Армії — це одна з тих її установ, про які дотепер майже ні слова не було написано. Це зрозуміле — хоча-би вже тому, що святим обовязком кожного розвідчого старшини є мовчати про свою працю та службу завжди — при всяких обставинах. З другого боку — хто не брав активної участі в гал. розвідці — не може нічого сказати, бо вся праця розвідки — як це є загально відомо — є строго довірочною, скритою не тільки перед своїм загалом — але і перед вищими командантами своєї армії. Навіть шефи штабів не знають, хто інформує розвідчих старшин — а особа розвідчого старшини є знана лише вузькому колові — членам вищого оперативного штабу.

15 літ, майже повних, ділить нас сьогодні від дня ліквідації Гал. Армії — отже часть інформацій можна оголосити. Все подати до загального відома не можу — зі зрозумілих причин. Також не можу наводити більшої кількості назвиськ, а особливо назвиськ наших розвідчиків, точних дат, назв місцевостей і т. п. З другої сторони — за 15 літ де-що затерлося в моїй пам'яті. Однак підношені закиди і то з боку поважніших осіб — примушують мене подати факти, серед яких наша розвідка працювала і як працювала — до загального відома.

В 1919 році весною найшовся я випадково з

рештками моєї охоронної сотні корпусу С. С. (київських) на території Галицької Армії, в постою Нач. Кмди Гал. Армії. Тут стрів мене на вулиці детектив Головного Розвідчого Відділу Н. К. Г. А. — який мене знав з австр. армії. Слово за словом — предложив мені, щоби я повернув до розвідчої служби — представив мене шефови Розв. Від. Н. К. Г. А. — і моя судьба в Гал. Армії була рішена. Я був службово приділений до Розв. Від. Н. К. Г. А. — де моя служба тривала до січня 1920 р., що дало мені можливість бачити і справедливо оцінювати працю усього відділу Н. К. Г. А.

Відділ цей стояв на чолі всієї розвідки і офіційно мав з початку назву Р. В. — вивідчий відділ, пізніше і аж до кінця свого існування Р. В. — розвідчий відділ. Йому підлягали „Р. П. В.“ — розвідчі старшини при командах бригад та окружних доп. командах в Галичині — відтак розвідчі старшини стаціонаровані на поодиноких важних місцях по обох сторонах тодішнього українсько-польського фронту і пограничу з румунами. Збруч був відкритий.

Внутрішня організація Р. В. (при Нач. Кмді) мінялася після потреби і можности. В моменті повного укомплектування були відділи: шеф розвідки пор. Р. Ковальський провадив особисто відділи офензивної і дефензивної розвідки і відділ детективів та розвідчиків. Його адютант хор.

Вол. Комаринський допомагав йому у всім. Хор. Яремчишин мав реєстрації ворожих сил. Я початково був для особливих доручень, відтак мав відділ листової цензури і відділ паспортний. П'ятий старшина пор. Ничка був так званим пропагандистом — завідував відділом пропаганди. Після нього був на тім місці четар Лисий.

Отже старшинський склад був зложений з 2 поручників, 2 четарів і 2 хорунжих. Підстаршинський склад був ще менший: один старший десятник Старух і десятник Борис — котрих праця була виключно канцелярійна. Стан детективів — дуже пестрий під оглядом національним — і стан розвідників — міннявся постійно.

Корпусні Р. П. В. мали лише по одному старшині і 1—2 підстаршин з відповідним числом детективів та розвідників.

Працю розвідки треба поділити на 2 головні періоди: період галицький — війна в Галичині; другий період придніпрянський — бої з більшовиками і добровольчою армією Денікіна та Врангля.

Оба періоди ріжнилися діаметрально від себе, відбувалися серед ріжних обставин на ріжних територіях, в боротьбі з іншим противником.

ГАЛИЦЬКИЙ ПЕРІОД.

В Галичині ми були у себе, вдома. При меншій затраті енергії добували інформацій лекше — але персонал був мало вправлений.

Головний кадр розвідників складався переважно з молоді довійськового віку, зі шкільної молоді до 16—17 літ, так хлопців гімназистів як і кількох дівчат.

З рідкою самопожертвою, з погордою смерті, йшли ті діти на певну загибель, яка в 95% випадках була наслідком повного браку фахового вишколення. Тяжко було дивитися як ті діти 14—15 літні, тільки-що вирвані батькам і матерям йшли служити Вітчизні, йшли в морози, дощі пішки до Львова і назад. Околиці Львова мають цілий ряд незнаних могил — тих нашому загалові незнаних героїв.

На вишкіл не було часу — тому й не було вправленого розвідного персоналу. Стан детективів представлявся вже краще, були фахові сили — але чужі — не українці. Найстарший детектив п. Іммерглік був словацький німець. Були чехи, пару Галичан, був і поляк, були жиди. Доповнити стан не було змоги — був брак людей і тут.

Крім браку фахово вишколених розвідників, був брак і фахових старшин. З цілого стану розвідних старшин, який доходив до числа 30 — було лише 5—6 старшин вправлених а були 2 (пор. Кузьмин) такі випадки, що старшини, які працювали в австр. розвідці — відмовилися працювати в нашій розвідці — через ті обставини, в яких наша розвідка працювала. Обставини ті були просто жахливі — брак фахового персоналу, брак грошевих середників і брак зрозуміння не лише у нашого загалу, але й у урядів і у декотрих вищих старшин, котрі не могли помиритися з існуванням розвідки та її конечністю. Всюди розвідний старшина був підозриваний, що вся його праця полягає на слідженню вищих та

нижчих старшин. Був це наслідок повної непоінформованости і наслідок того, що наші старшини не стрічалися в австр. армії з розвід. старшинами — тому, що займали нижчі старшинські степені, а австрійська розвідка була докладно законспірована, що у нас із-за браку фахового вишколення було неможливе.

Вже в перших тижнях моєї служби в Р. В. я стрінувся з прикладом браку зрозуміння ваги і значіння розвідки.

Як розвід. старшина для окремих доручень, я одержав одну задачу за польським фронтом — а це викрадення актів у делегатів ворожої армії, які їздили на стрічу з румунською делегацією — і верталися відтак до своєї начальної команди чи уряду. Була повна спромога це перевести на залізничій лінії Станиславів—Стрий. Була можливість передягнути нашого розвідного старшину за кондуктора, який в дорозі мігби потрібні акти викрасти. Така акція, буденна у всіх розвідок, е легка до переведення, коли мається відповідні средства, напр. усиплючі папіроси і т. под. Тих у нас не було — не було у нас і свого хеміка, була лише можливість заступити папіроси хльороформом — якого я жадав у мого шефа розвідки пор. Ковальського. Цей не мав хльороформу у себе і я просив санітарного шефа галицької армії видати його мені. Санітарний шеф відмовився дуже енергійно, заслоняючися приписом, що хльороформ видається лише на рецепту шпиталям. Не помогла й інтервенція шефа штабу Н. К. Г. А., — а час летів — потяг з повертаючою ворожою делегацією не буде чекати до часу, коли я захочу приїхати, а я без хльороформу нічого не зроблю.

Зробити напад на місцеву аптику було діло занадто ризикове, було це в Бучачі, де того часу находилася Н. К. Г. А. Стратив я час на пошуквання хльороформу по шпиталях — де я ходив з таким самим успіхом як мій шеф у саніт. шефа. В ночі вломився мені приділений розвідчик до місцевої аптики — але хльороформу не роздобув. Вкінці роздобув я хльороформ ранком слідуючого дня у старшого лікаря проїжджаючого шпиталю, жиди — котрий, переконавшись, що я розвідний старшина — видав мені майже чверть літри хльороформу без усяких зайвих балачок.

Не було потім авта — для скорого перевезення мене з Бучача над Дністер, прийшлося їхати сільським возом — в результаті опинився я в Станиславові кілька годин по відході потягу з делегацією. Прошу представити собі, які були мої почування і яку нагоду пізнати теми нарад і договору між двома, нам ворожими арміями — стратила наша держава.

Серед яких тяжких обставин працювала наша розвідка, свідчить другий випадок — з тогож часу — на яких пару днів пізніше:

Наші розвідники принесли зі Станиславова інформації, що в Станиславові появилася кількох кінних старшин ворожої нам армії — та що вже три вечери підряд, ті старшини перебувають в каварнях Станиславова. Ясним було, що в околиці Станиславова перебуває нова ворожа кінна частина, та що вона там довго не буде — що було поважною загрозою для гал. армії — бо Дністер

не був нами обсаджений — все було на фронті при нашій другій наступі на Львів.

Дістаю наказ подивитися, хто і що це за кіннота. Доїхав я знову на сільським возі до Дністра — тут стрінувся з нашим розвідником — 14-літнім гімназистом, який приніс точну вістку, що це старшини польського кінного полку, який находився коло Єзуполя — на нашій лівій, нехороненій крилі фронту. Моя дальша задача була: очікувати привезення апарату для підслухування (Horchsapparat) — якого одначе не

було в розпорядженні Р. В. — а який мав у себе штаб корпусу. — Відтак я мав телефонічно інформувати Нач. Кмду про події у ворога по другій стороні Дністра, куди пішло кілька наших розвідників. Телефон мала вибудувати якась телефонічна сотня. Приходили зза Дністра дуже неспокійні вістки — кінний полк докінчує комплектування а в Товмачі появилася цілий ворожий курінь і 2 батерії. Телефон ще не був вибудований (а дні минали) — прийшлося кінним післанцем пересилати голошення розвідників на значну віддасть. Апарат до підслухування прийшов — щось на 1—2 години перед переходом Дністра ворожою кіннотою — коли мій дальший побут над рікою Дністром був цілком зайвий. Телефон так і не був вибудований. При стрічі з командантом тел. відділу довідався я, що телефон не був вибудований тому, що він без приказу свого команданта бригади цього не міг зробити — а ком. бригади знову не знав, що справа була така дуже пильна.

Вислід: крилова бригада стратила 3/4 свого стану убитими, раненими і полоненими.

Розв. Від. не мав тоді в своїм розпорядженні ані телеф. матеріялу ані телефоністів.

Тяжко, майже неможливо було працювати серед таких обставин і вповні розумію тих старшин — котрі відмовилися працювати в розвідці, а брали участь в боях, як команданти сотень чи курінів. Однакж тимбільше мусить цінити працю організатора галицької розвідки пор. Род. Ковальського, котрий серед крайно трудних обставин зумів досягнути відносно дуже значні успіхи, зберіг персонал розвідки, поступенно фахово його запровадив і витворив не лише кадр розвідчих старшин, але і розвідників та детективів, котрий сповняв свій обов'язок супроти вітчини за всіх обставин без перерви, зі щораз більшим успіхом.

В Галичині розвідка мала одного вірного помічника, який йшов своєю поміччу далеко дальше, як це було в його обов'язках, а це наша жандармерія. Я за час моєї служби в розвідці не стрінувся ні один раз з відмовою в допоміг або з вимівкою, що нема часу або нема людей — я все,

при всіх обставинах находив у наших жандармів всяку поміг. Наведу один характеристичний примір:

В часі постою Н. К. Г. А. в Бучачі, в часі обох вище наведених випадків з хлороформом і телефоном, мав я серед інших справ, ще задачу вияснити, де находяться можливі до переходу броди на Дністрі для переходу гал. армії в Карпати, де є відповідні місця для будови мостів, а де є лодки і скільки їх — та де можна булоби ті лодки

Стрільці веснують. Соснів над Стрипою 1916 р.

тайно зібрати в більшому числі. Була це доба планованого переходу нашої армії через Дністер в Карпати, — плян оскільки собі пригадую, ген. Курмановича.

На виконання цього наказу мав я три дні часу, з приказом до 24 годин подати першу інформацію. Для допоміг мав я 2 людей — один мій чура, а другий гімназист 15—16-літній. Віддасть Дністром виносила понад 70 км. Не було іншого виходу, як звернутися до станиць нашої жандармерії за поміччу і я її на терені від Галича аж до Заліщик одержав без одного слова відмови. У двох місцях жандарми-люди жонаті і маючі дітей, добровільно переходили зі мною Дністер вночі, щоби викрасти лодки на полудневім березі Дністра, занятім румунами. Один жандарм був там пробитий багнетом румунського вояка. Було це близько Заліщик. Мушу згадати, що я находив по селах добровольців хлопців дуже легко, котрі також нічку викрадали румунським сторожам лодки. (Румуни передтим завчасу позбирали всі лодки з обох берегів Дністра у себе на полудневім березі), причім згинуло 4 хлопців разом зі згаданим жандармом, були це діти — 12 до 15 літ.

Подав я тут не тільки мої спостереження — але також погляд і інших розвідчих старшин гал. армії, котрі довше працювали в гал. розвідці. Загально у нас, розв. старшин, панував тоді настрої не найліпший — праці було забагато — робітників замало.

(Далі буде).

Невже тільки випадки?

Написав М. Горбовий

Під таким наголовком у Л. Ч. К. за лютий ц. р. помістив сотник У. Г. А. В. Бачинський кілька „випадків“ про те, як то не раз він інстинктивно рятувався від неминучої смерті на фронті.

Що воно є правдиве, не підпадає найменшому сумнівові. Знаю це з особистих переживань, як і з переживань деяких моїх співтоваришів-стрільців. І бувби вже давніше описав те, але якось не було „відваги“. Ще чого доброго, хтось скаже: дивись — мовляв — який із нього віщун...

Але тут нема жадного „віщунства“ чи хитрування. Просто, у відповідний мент людина лише все інше, а робить це чи те, чого перед хвилиною і в гадці не мала. Або в який інший спосіб дістає „авізо“, що треба це чи те зробити. Аж згодом переконується, що зроблено добре. Тоді другі осуджують: „мав нюх“...

* *
*

1914 рік, місяць листопад. Наш І рій, І сотні У. С. С. — згідно з дорученням — переходить на зади московських застав, до села Фліссенталю, на розвідку. Щасливо оминаємо подвійну московську заставу, що саме відбувала зміну (80 солдатів і 2 старшин) і хоч є тільки одна стежка, добиваємося до села. Тут, у млині розвідавши, що треба, вертаємо назад, обдаровані мельничкою хлібом та салом. Заходимо в ліс.

Розум наказувавби чимшвидше видістатися з матні, тимбільше, що незабаром зачне смеркатися. А то ще раз треба проходити біля московської застави.

Та щось всередині говорить: скрутім у бік за смерічки, сядьмо на колоду, от хочби задля того, щоб хлібом поділитися. І рівночасно, як на команду скручує цілий рій у згаданім напрямі, та криється за густими смерічками.

Та не встигли ще добре розгоститися, як почулася з гори пісня й тою самою стежкою надійшла зміненна чета москалів. Колиб не той „внутрішній приказ“, над котрим у даній хвилі ніхто глибше не застановлявся, булиб не багато дальше стрінулися на одинокій стежці, око в око — нас 10 чи 12 — зі 42 москалями. І якщо не смерть кожного, то що найменше полон ждав усіх.

* *
*

Квітень 1915 р. Наша сотня У. С. С. (Дудинського) на Маківці. Ліве збіче гори обсажене не одноцілою розстрільною, але заставами що кількадесять кроків, у силі одного роя. Кожна застава містилася в землянці, мала кусок рова і кілька смерік, що служили за охорону підчас евентуальної стрілянини. Кожна застава мала своє порядкове число і що пів години висилала лучників до сусідних застав. Це для піддержання звязку, щоб часом — мимо виставлених стійок — не вдерлися прогалиною москалі на наші зади, або щоб не забрали ніччю по тихо якої застави.

Ніч тиха, темна, хоч око виколи. На зверх нічо не заповідає якоїсь напасти. Часом у низу на узбіччю трісне якийсь патишок, але наші попередники на цій позиції, чехи, казали, що тут часом ходять олені, то щоб ми не безпокоїлись. Тільки сичі по деревах, своїм поганим голосом навивають на душу якийсь неспокій.

На моїй заставі — третя від ліва — остав я самий; тільки ще на переді стоїть за смерекою стійковий стрілець. Двох стрільців пішло на лучбу до правої застави, інших післав по скриньки набоїв і харчі, до недалеких складів таки в лісі. Бо всякі достави й комунікація відбувалися тільки ніччю.

Нараз рішаю піти для певности звязку до лівої застави трохи в низ. Дарма, що тільки перед хвилиною була звіттам звязкова стежа. Подумав — зробив, повідомивши перед тим стійкового.

Не дійшов я ще до землянки застави, як лісом рознеслися сильні вибухи гранатів. Біжу в гору, тут надходять стрільці, що вертали саме з набором, стаємо за смереки й відкриваємо сильний вогонь. Рівночасно відзиваються інші застави, приходить чет. Никорак і освічує ракетами. Перед собою бачимо втікаючих москалів, що встигли вже густо вкрити цілий узбіч гори.

Наступ відпертий. Вертаємо до землянки, котра сильно ушкоджена ручними гранатами. Стійковому плечі посікані дрібними відламками гранат, що вибухали при землянці, себто йому за плечима. Оповідає, що все сталося нагло. Перед собою і по боках чув деякі слабі рухи, але нікого не тривожив, думаючи, що це „олені“. Діставши вибух зі заду, ще стрілив кілька разів, але побачивши москалів, притаївся, бо відступати не було часу. Це і вратувало його, бо сіканці в плечі не були надто грізні.

* *
*

Червень 1915 р. Бої ведуться в околицях Болехова. Найзавзятіші мабуть під Лисовичами (чи Лисятичами). На зміцнення приходить під Болевів сотня У. С. С. Цяпки. У ній четарі: Гаврилко (мистець-різьбар), Мацюрак і др. Сотня відпочиває в садках на передмісті. На позицію піде аж ніччю. З позиції доходить відголос бою.

Стрільці розбрилися по садку. Гарний, літний день. Одні провірюють свої запаси набоїв і харчів у наплечниках, чистять кріси, другі проти сонця пороздягалися і бють насікомих, інші гуртками поставали, балакають, співають. Згодом більшість порозверталася в холодках, під пахучими деревами і спить безжурним сном. До обіду й так ще година-дві часу.

Не знаю скільки там спав, коли нараз приходить дуже виразний сон: приходить хорун. Степанівна й рішучо приказує: „товаришу вставайте, бо тут граната зараз упаде“. Хоч чую дуже виразно — в сні — ці слова, не можу ще встати відразу. Але хор. Степанівна бере мене за руку і не-

терпеливо й ще більше рішучо кричить: „товаришу приказ! вставайте з цього місця“. Я зірвався і просто полетів скритися за шопу. І за хвилину в те місце зі страшним гуком вривалася граната „дурного Івана“, вивертаючи з корінням яблінку. Опісля товариші оповідали, що я зірвавшись, біг за шопу з зажмуреними очами і крикнув якимось дивно „тікайте, бо граната летить“. Це якимось так поділяло на всіх, що усі

нути, можна сховатися і в пивницю. А з гармат у той час москалі ще не обстрілювали Маркови. Тож нам жилося не зле.

Одного дня, як і всякого іншого, рушила наша „пачка“ до „нашої“ хати. Попід плоти, поза клуні, кукурудзами, випрактикованими хитрощами добилися ми нарешті за одну стайню, звідки по черзі перескакували відкрите подвіре до „нашої“ хати. Черги все держалися. Та цим

Свячення пасок. УСС. Соснів 1916 р.

вмить розскачилися, хоч ще ні вистрілу ні шуму не було чути. І це вратувало всіх, бо ніхто не був ранений.

Зараз почався обстріл Болехова „Іванами“, а сотня дістала приказ: негайно рушати на позицію. Вночі, від обозників довідалися ми, що саме в тім часі, день чи два назад, москалі взяли в полон під Лисовичами кількох наших старшин, а між ними і хор. Степанівну (котра й до нині не знає, що сном рятувала стрільців).

*

Згодом, позиційна боротьба над Золотою Липою. Наша сотня в с. Маркові. Ніччю в окопах і на стійках, а в день блукають стрільці по хатах, порядкують собі понищений однострій, варять і печуть кукурудзи, що повно росло їх кругом.

Недалеко за річкою, над самим беріжком у корчах, сидить московська застава. У нас переконання таке, що там самі спішені козаки сидять, бо добре ціляють. Даром не стріляють; але кого взяв на мушку, той його.

То ж ми цілий день скачемо поміж хати, наче заяці. Отак збереться нас пару за яким окопом чи стіною, помічуємо собі за ціль: дістатися до цієї чи тої хати. назначуємо чергу і перебігаємо „попід мушку козакови“, відкритим місцем. Заскочив один у хату, чи на інше намічене місце, хвильку причекаємо і біжить другий. Москаль пацне часом, але запізно.

Одну хату таку вигідну ми вибрали собі, де найкраще було нам варити і пекти кукурудзи. Мала дві кімнати й пивницю. До другої кімнати, крізь три стіни жадна кулька не пробеться. Від ручних гранат, якби часом котрий встиг доки-

разом я чомусь вискочив перший навперед вістугна Далекурака і вскочив у хату. Чому це так сталося, ніхто не застановлявся. Цим разом вістун пустився за мною, а не як звичайно, перед мене. Пацнула кулька і Далекурак протягнувся на подвір'ю. Прибігли санітарі, занесли до хати: дістав у сам живіт. На другий день похоронили за горбом.

*

В офензиві 1915 р. загналися куріні У. С. С. аж на ріку Серет. Але незадовго мусіли відступити на Стрипу, бо мадяри не вдержали позиції.

І-ший курінь обсадив зразу мостовий причілок у Соколові, котрий держав довгий час. Були там теж частини 308. чи 309. полку гонведів. У вільну хвилину, як стрільцям збиралося на спів, гонведи любили прислухуватися. Згодом стали запрошувати стрільців до партії „очка“ чи „фербля“, або й самі впрошувалися на „третього“ чи „четвертого“. Кождий мав доволі гроша, не мав де пускати, тож грав у карти, забиваючи вільний час.

Раз сидимо ми недалеко мосту і граємо „очко“. Трьох мадярів і я. (При картах усі мови зрозумілі)... Я саме держу „банк“ а мадяри „гопають“ і „гопають“, а все програють. У „банку“ вже чимала сума і кождому ясно, що „банк“ припаде мені. Але я нараз, не чекаючи кінця, складаю карти, лишаю все й іду на недалеке попівство. Мадяри дивуються. Не встигли встати, як зза Панталіхи надлетіла граната і по мадярах, картах і грошах, остали куски й велика яма. Товариші жартували, що „дурний Іван“ зробив „гоп за все“...

І чи одні ще подібні випадки пережилося...

Шляхом слави 9-ої Бригади УГА.

I.

ТРИ МІСЯЦІ НА ВІДТИНКУ УГНОВА.

(Листопад і грудень 1918 р. і січень 1919. в Угнівщині).

Написав: Др. Степан Божик.

ОГЛЯД ПОДІЙ.

З присвятою славній пам'яті Івана Пушкара, Стефана Васкана, Юрка Мельника, Анатолія Гусева і Івана Закали — героїв четарів У. Г. А. поляглих на відтинку Угнова.

1.

ЛИСТОПАД 1918. Р.

1. і 2. листопада 1918. — В Угнівщині, т. є в угнівським судовім повіті, що входить у склад політичного повіту Рава-Руська, роззброєно всі станиці австрійської жандармерії (в с. Вербиця, Корчмин, Річиця, Хлівчани і м. Угнів) та перенято комісійно в імени Української Національної Ради всі уряди, а з окрема почти, телеграфи, телефони, залізничні, податковий уряд, повітовий суд та скарбову сторожу.

3. листопада. — Перенято військове майно від австрійських військових частин, стаціонованих в Угнові на двірці — один з більших саперських магазинів (К. u. K. Mob. Schanzzeugsdépot nr. 1) з великими запасами екразиту, динамону, світляних пістолів і ракет, сотки прирядів до копання та забезпечування стрілецьких окопів, десятки ссучих помп, велику масу кільчастого дроту, панцирів, залізно-бетонних стовпів і т. п. матеріялу, котрий опісля вчасно евакуований з Угнова служив частинам I. Корпусу У. Г. А. в цілій його кампанії.

Тогож дня перенято т. зв. „Heimkehrlager“ на фільварку Биків коло Тарношина, забезпечений на зиму в живність та медикаменти.

4. листопада. — Зорганізовано так названу „Окружну Команду Українського Війська в Угнові“, що під тою назвою проіснувала до кінця листопада. Пізніше названо її „Команда У. В. в Угнові“, а вкінці „Стаційна Команда У. В. в Угнові“; — назви змінювано в міру того, як меншали її компетенції. Найстарший рангою на місці старшина, четар Семен Трусевич, обняв команду¹⁾.

7. листопада. — Заприсяжено згуртованих коло „Окружної Команди Українського Війська в Угнові“ — старшин, підстаршин і стрільців. Присязі проводив місцевий сотрудник о. Марко Гіль.

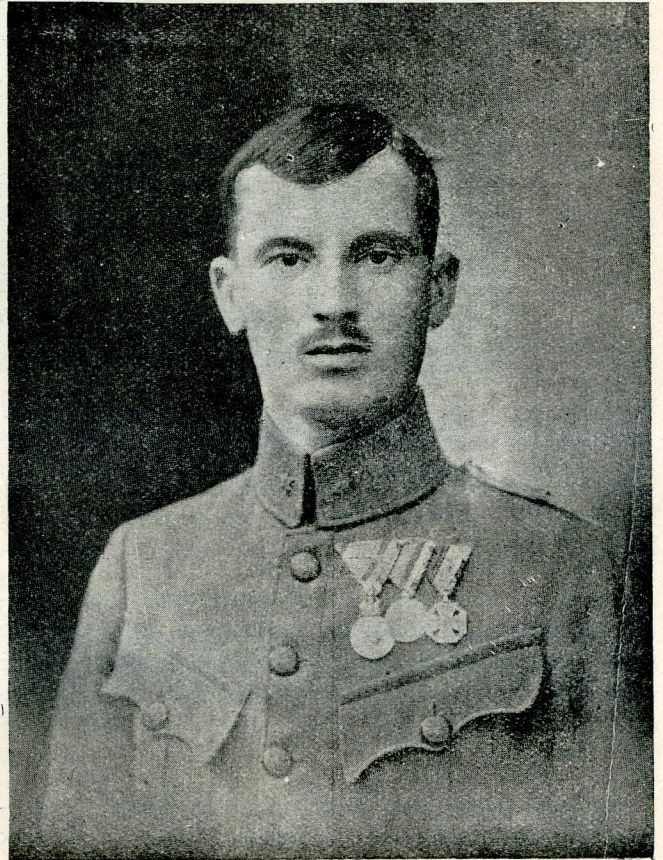
10. листопада. — Міліція зорганізована в с. Ульгівку поручником Володимиром Гойвановичем²⁾ і підхорунжим Василем Артимовичем за-

¹⁾ Пор. „Перші дні листопада 1918. року“. Спомин. Написав: інж. Корнель Целевич. Літопис Черв. Калини ч. 11. з 1933. р. стор. 9—12.

²⁾ Поручник, потім сотник У. Г. А. Володимир Гойванович — родом з Миятина, пов. Камінка Струмилова, — проф. гімназійний, помер 29. V. 1920. р. в таборі полонених в Фридрихівці коло Проскурова. В Угнові командант „Стаційної Команди У. В. в Угнові“, опісля командант булавної сотні IX. Бригади.

няла магазини австрійської військової господарської команди в селі Жерники на Холмщині й перевезла їх до с. Ульгівок.

12. листопада. — Міліція з с. Василева Велико-го зорганізована підхорунжими Гнатом Барилою³⁾ і Іваном Вітиком привела до Угнова двох польських полонених, з котрих один був ране-

Пор. Іван Пушкар

ний в руку. Оба з відділу П. О. в Лашеві, просліджували терен між Ульгівком а Василевом.

14. листопада. — Окружна Команда Українського Війська в Угнові, щоби утруднити місцевим полякам конспіраційну роботу, назначила місцевого латинського пароха о. Соколовського⁴⁾, секретара суду Лопачького та бувшого легіоніста Лозінського, замешкалих в Угнові — чільніших польських діячів, закладниками, від-

³⁾ Підхор., потім четар У. Г. А. Гнат Барила — родом з Василева Великого, відіхав 17. листопада 1919. р. під Ярослав разом з другими і вступив до групи Клея, потім VI. Рава-руської бригади, помер в січні 1920. року в Черноміні коло Ольгополя.

⁴⁾ Пізніший римо-кат. парох при костелі катедральнім у Львові.

повідальними життям за всяку конспіраційну діяльність місцевих Поляків проти української державности. Ponadto заведено обмеження в подорожуванню так місцевої як і дооколичної людности і заряджено зложення мисливської зброї.

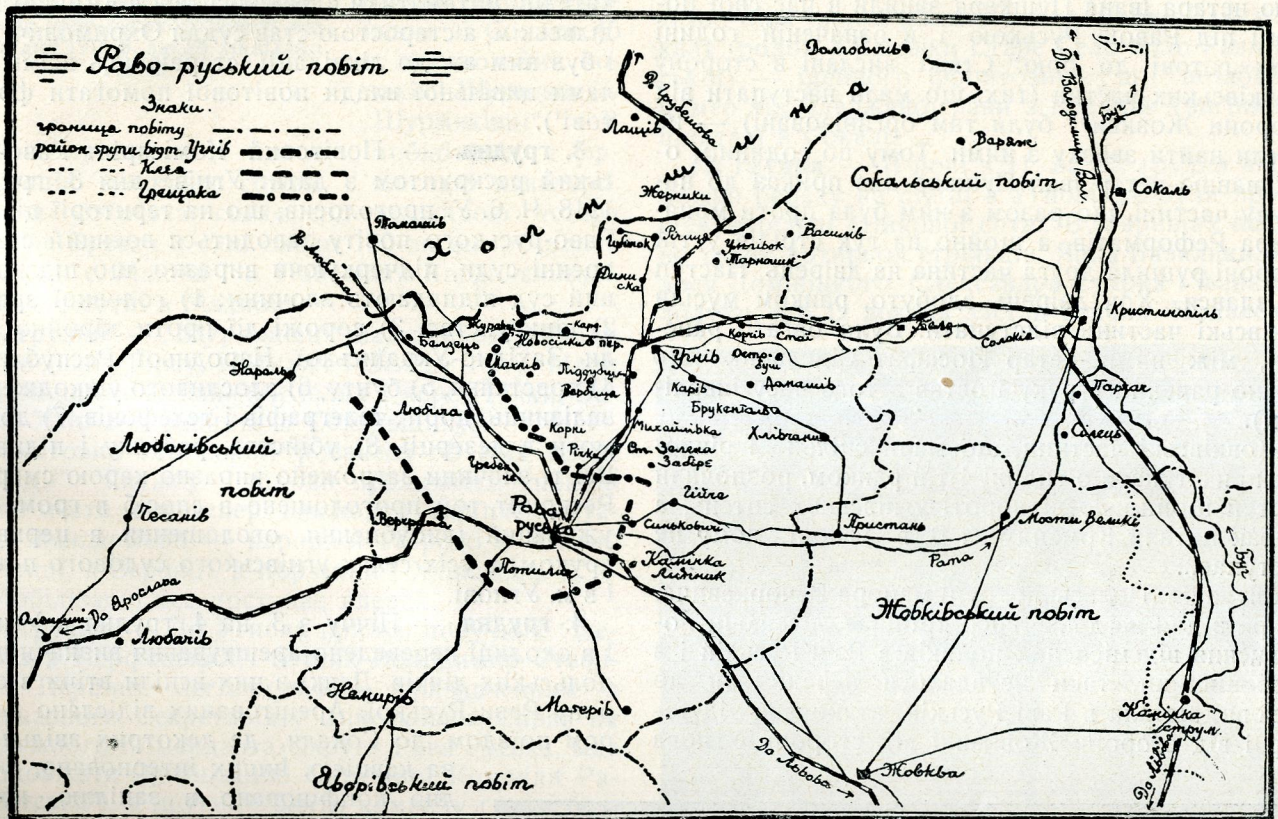
15. листопада. — Переїхали через Угнів в сторону Рави Руської останні поїзди — транспорти повертаючих до дому з Волині австрійських і мадярських роззброєних вояків.

17. листопада. — Майже ціла відрухово організована в перших днях листопада військова групка в силі 35 люда з чотирма старшинами відповідно узброєна з одним скорострілом відїхала поїздом на фронт під Ярослав (до Сорохова). де

заосмотрені в амуніцію по 200 набоїв крісових на голову, живности на тиждень і по двіста набоїв до арматок, мали одержати завдання проредертися через Раву Руську і Жовкву до Львова¹⁾.

24. листопада. — Після короткого бою в Белзі зі слабим нашим відділом, висланим з Рави Руської, — польський відділ майора Вечоркевича заняв Любичу Королівську. Потверджуються вістки, що наші опустили Львів.

25. листопада. — В наслідок мобілізаційних заряджень до Угнова напливають з дооколичних сіл покликані до війська. — Тому, що не було їх чим узброїти, поручник Володимир Хронович поїхав по кріси і амуніцію до Радехова. — Команду

злучилася з групою поручника Клея, пізнішою VI-тою Равською Бригадою. — Угнів лишився без старшин. Охорону бараків і військового майна та публичного спокою переняли на себе гімназисти і студенти, котрі в перших днях листопада всі до одного віддалися до диспозиції „Окружної Команди У. В. в Угнові“.

19. листопада. — Команду „Окружної Команди У. В. в Угнові“ — обняв поручник Володимир Хронович. — Видано мобілізаційні зарядження

21. листопада. — Польський відділ майора Вечоркевича вирушив з Люблина на Раву Руську. Відділ зложений з двох піхотних сотень в силі коло 300 люда, відділу кавалерії около 50 шабель, двох піхотних пушок, 6-ти тяжких машинових карабінів та обозу з 14 возів і 2 полевих кухонь. — В одній зі сотень пробоевий відділ з давних легіоністів. Частини ті знаменито вєквіповані,

У. В. в Угнові обняв переходово поручник Лев Дорожинський.

26. листопада. — Група майора Вечоркевича заняла с. Гребенне коло Рави Руської і зближається до Рави. Під Равою ідуть бої.

27. листопада. — Відділи майора Вечоркевича заняли о годині 12-тій Раву Руську. (Як голосить польський військовий комунікат з того часу по 22 годинним завзятім бою).

Наша залага з Рави Руської уступила на Камінки.

До Угнова з кількома старшинами прибув четар Іван Пушкар і приступив до організації двох сотень зі змобілізованих з околиці до протинаступу на Раву Руську від сторони Угнова. —

¹⁾ „Відомости про рухи і склад польських військових частин в листопаді, грудні 1918. р. і січні 1919. падаємо при узглядненню польських джерел“.

29. листопада. — Хмарно. Гниле повітря. Нічку приморозки. Ідуть останні приготування до походу на Раву Руську нічку з 29. на 30. листопада. — Власне поручник Володимир Хронович привіз трохи крісів і амуніції, котрими обділено більшу часть стрільців, поважне число стрільців має іти на Раву Руську невідповідно озброєне. — Наступ має початися над ранком дня 30. листопада о годині 4-тій. Угнівські сотні наступають від півночі і північного сходу двома групами, з котрих одна мала зайняти монастир Реформатів і відти наступати на місто, а друга зайняти двірець і навязати сполуку з жовківськими частинами, що рівночасно наступали на Раву від полудня і полудневого сходу.

30 листопада. — Угнівські частини під командою четара Івана Пушкарка заняли в час свої позиції під Равою Руською і в означеній годині були готові до бою. Стежі вислані в сторону жовківських частин (тих, що мали наступати від сторони Жовкви і були там організовані) — не могли найти звязку з ними. Тому по годинним очікуванню четар Іван Пушкар дає приказ до наступу частині, що разом з ним була проти монастира Реформатів, а щойно на гук стрілів у тій стороні рушила друга частина на двірець. Наступ не вдався. Хоч двірець здобуто, ранком мусли угнівські частини відступати. Було багатораних, між ними четар Йосафат Сідельник (що тяжко ранений в руку і остав з того часу інвалідом).

Жовківські частини, що мали спільно і рівночасно наступати о годині 4-тій ранком, розпочали наступ щойно по відвороті угнівських сотень, а відтак питали Команду У. В. в Угнові: чому не наступає...

Ситуація: Польській групі майора Вечоркевича, котра з дня на день тепер кріпшає, дістаючи поповнення від місцевих поляків в Раві Руській і з Люблинщини, таки не вдалося передістати до Львова; зістала в Раві Руській, атакована від тепер і від сторони Жовкви і від сторони Угнова

В свято мира і української державности в Угнові 1918 р. — Відділ Соколів на конях перед церквою.

і Немирова та Магєрова. Від сторони Жовкви з нашої сторони оперує група Грєщака, від сторони Угнова організовані тут сотні під командою Івана Пушкарка, а від Немирова і Магєрова група партизан сотника Клея.

2.

ГРУДЕНЬ 1918. Р.

1. грудня 1918. — До Угнова прибув начальник Раво-руського повіту Др. Микола Чайківський і його заступник бувший суддя Любомир Охримович і тут почали урядувати. Від тогож дня Угнів майже через 1½ місяця був осідком українського старости Раво-руського повіту — Повітового Комісаріяту. По двох днях побуту в Угнові виїхав др. Микола Чайківський, покликаний на катедру математики в Університеті в Кам'янці Подільській, а старостою став суддя Охримович, що і був ним аж до ліквідації, стараючись всіма силами цивільної влади повітової помогати фронтові¹⁾.

3. грудня. — Повітовий Комісаріят Раво-руський рескриптом з дати: Угнів, дня 3. грудня 1918. Ч. 6. У. проголосив, що на території цілого Раво-руського повіту заводиться военний стан і военні суди, підчеркуючи виразно, що під военний суд підпадають злочини: 1) головної зради, 2) шпигунство, 3) ворожі дії проти збройної сили Західно-Української Народньої Республіки, 4) повстання, 5) бунту, 6) злосливого ушкодження залізниць, доріг, телеграфів і телефонів, 7) допомоги в дезерції, 8) убійства, рабунку і підпалу. Всі ті злочини загрожено виразно карою смерті. Рескрипт той проголошено в спосіб в громадах уживаний (вибушення, оголошення в церкві і друком) в усіх селах угнівського судового повіту і в м. Угнові.

4. грудня. — Нічку з 3. на 4. грудня в Угнові і в околиці переведено арештування визначніших польських діячів. Деякі з них втіли в сторону Рави Руської. Арештованих відіслано вечером поїздом до Сокаля, де декотрих звільнено за кавцією. Інших інтерновано, згідно конфіновано в запіллю, щоби охоронити їх перед можливістю колізії з военним станом.

5. грудня. — Приступлено до плянові мобілізації в Угнівщині. — З браку лікаря функції того ж приборі сповняє санітарний хорунжий магістер фармації Володимир Целе-

¹⁾ Бл. п. Любомир Охримович. Після свого приїзду з України був довгий час арештований за свою урядову минувшину, а потім вернув до Янова коло Львова, де пробував до своєї смерті. Від часу приїзду до Янова аж до кінця життя брав живу участь в життю Янівських товариств: Був головою Філії „Просвіти“, надзірної ради кооперативи „Народний Дім“, Повітового Комітету Трудової Партії і інш. Помер у Львові 12. VII. 1924., похоронений на Личаківським цвинтарі.

Любомир Охримович повітовий комісар Рава-руського повіту від 2. грудня 1918 р. аж до ліквідації тогож.

Угнові провадиться даліше мобілізацію і організацію піхотних сотень і півсотні кавалерії. Перша угнівська сотня під командою четара Дмитра Бречки в силі около 150 людей обсадила с. Корні, с. Махнів і с. Новосілки Кардинальські. Команда сотні в Махнові.

8. грудня. — „Шурмяківці“ над ранком поїхали на Клебани, Гірку, Потилич і Зелену Гуту. Мали там знищити залізничий шлях і через Річки, Забіре, Хлівчани вернути в Сокальщину.

Повітовий Комісаріят розв'язав по всіх селах „міліції“. Службу охорони публичного спокою мали нести від тепер виключно скріплені станиці жандармерії — народної сторожі в Угнові, в Річиці, в Вербиці, в Корчмині і Хлівчанах.

Мобілізація все поступає вперед

9. грудня. — До Угнова прибув поручник Олександр Перфецький і сотник Володимир Стафіняк. Перший, легітимуючись призначенням з Державного Секретаріату Військових Справ на Округного Команданта Округу Рава Руська, мав продовжати організацію Округної Команди Рава Руська³⁾, а другий обняти команду групи боевого відтинка „Угнів“.

Приступлено до реорганізації „Округної Команди У. В. в Угнові“. Ще кілька днів має вона існувати під назвою „Команда У. В. в Угнові“, а відтак має бути зліквідована. З боевих частин її утвориться 1. угнівський курінь під командою четара Івана Пушкара, даліше виділюється „Стацийну Команду У. В. в Угнові“ під командою поручника Володимира Гойвановича, виділюється

вч), що рівночасно зорганізував поміч хорим і раненим.

6. грудня.—Польські відділи увійшли до с. Корні і с. Махнів; стягнули контрибуцію з місцевих селян в натураліях і одежі — (кожухах) та вернули до Рави Руської²⁾.

7. грудня. — Над ранком прибуло поїздом зі Сокаля 45 т. зв. „вольних козаків“ Шурмяка — „Шурмяківці“. В

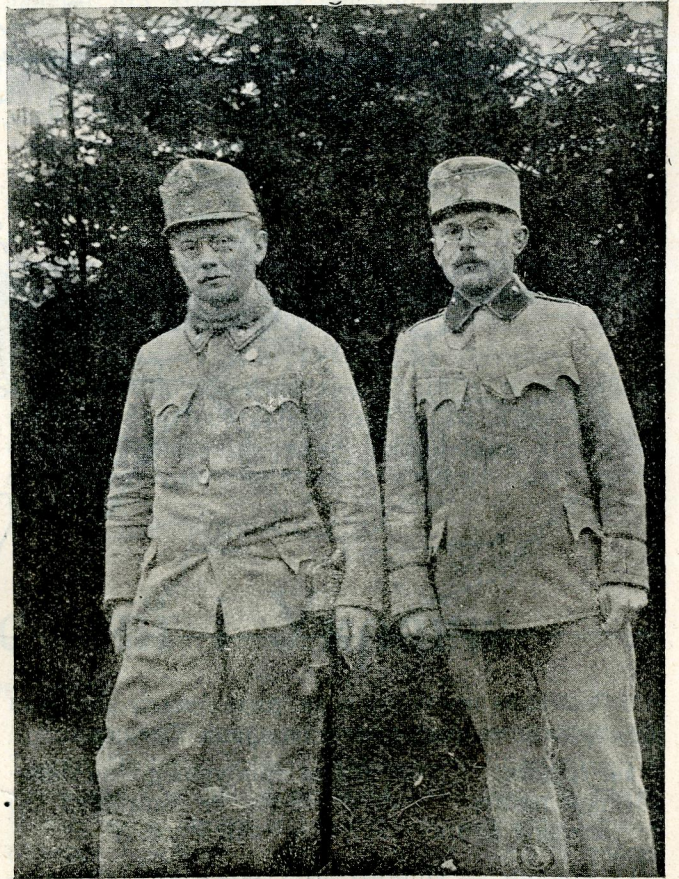
інтендантуру і підчиняється її (під командою поручника Льва Дорожинського) Округній Команді Рава Руська, утворюється Ратунковий відділ Округної Команди (з двох свіжоіменованих воєнних хорунжих Григорія Салюка і Мельничука). Переходовий відділ і Стійкову сотню. Між ті команди, відділи, підвідділи і установи розділені зістали агенти „Округної Команди У. В. в Угнові“.

10. грудня. — Нічку угнівські сотні вирушили на Любичу Королівську і Гребенне.

11. грудня. — В Любичі наші частини висадили по півночі залізничий міст на лінії Рава Руська—Белзець.

В с. Гребенне по тригодинним бою з польськими уланами наші сотні мусіли уступити зі стратами. Між іншим ранено в ногу четара Івана Закалу (родом з Камінки Старе Село коло Рави Руської) — ідейного фронтовика, що незабаром помер від одержаної рани з причини гангрени в шпиталі в Сокалі.

12. грудня. — В ночі з 11. на 12. грудня вибух пожар бараку на стації в Угнові, де були приміщені стрільці стійкової сотні. В згарищах найдено трупи чотирьох стрільців: Яцка Базилика, Андрея Домініцкогго, Олександра Стирка і Івана Солодухи, що їх вогонь застав спячих. Попаленим

(1) Йосиф Целевич — пор. (австр. Oberleutnant) кмдт 2-ої сотні полку ім. кн. Льва сот. Черевка (гляди кал. „Черв. Калини“ з р. 1922 стор. 124). (*24. XII. 1891 †24. IX. 1919).

(2) Володимир Целевич, маг. фармації, саніт. хорунжий (австр. Fähnrich) при відтинку „Угнів“, опісля при І. гал. корпусі, опісля при аптичнім складі Нач. Команди УГА полк. Копистянський, пом. в Винниці на тиф в березні 1920 (*31. V. 1890 †31. IV. 1920).

¹⁾ Сан. хорунжий Целевич Володимир — магістер фармації з Угнова, помер в Винниці зимою 1920. р.

²⁾ Докладний опис цього заняття с. Корні і Махнів та слідуючих знайде читач в часописи „Голос з над Буга“, що виходить в Сокалі, а де появилися докладні репортажі пера Слави Яремової.

³⁾ Гляди: Некрольог-спомин про Леся Перфецького в календарі Червоної Калини з р. 1922. стор. 123. — Родом зі Львова, сан. пор. У. С. С., помер як заступник команданта полевої лічниць Бригади У. С. С. у Ялтушкові в грудні 1919. року.

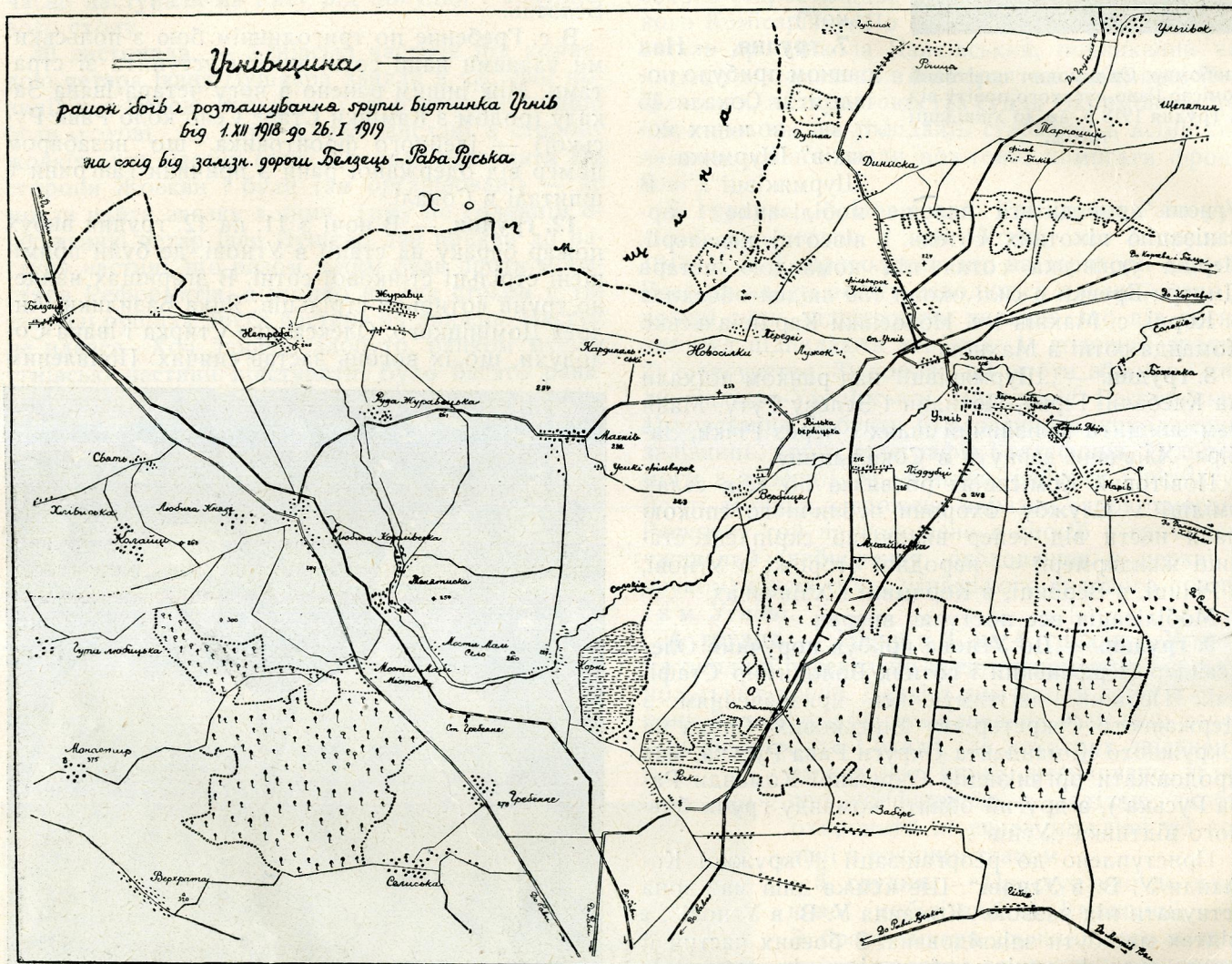
уряджено величавий похорон при участі війська і угнівських міщан.

13. грудня — Ніччу з 12. на 13. грудня відрухово зорганізований з Любичан партизанський відділ під проводом хорунжого П. заняв залізничу стацію в Любичі Королівській, забрав до неволі 6 полонених і ранком прибув з ними до Угнова.

Тогож дня йшла битва в с. Корні. Польські відділи наступали під охороною броневика. Вкінці наші сотні були змушені відійти до с. Вербиця. Польський відділ заняв село Корні, перевів реквізиції і забрав до Рави Руської 46 селян.

200 до 300 людей, відділу телефоністів і харчевого обозу. Разом числив харчевого стану около 850 людей. Сотнями проводили високоідейні фронтові старшини четарі Стефан Васкан, Юрко Мельник, Микола Арсенич, хорунжий Лемішка, хорунжий Чубатий, хор. Пилипюк і другі. Харчевий обоз вів взірцево четар Сава Никифоряк, котрий попри те вкладав багато праці, авторитету і знання в виконання боєвих завдань куріня.

Польські відділи скріплені свіжоприбувчими силами заняли села Махнів, Забіре, Гійче і Синьковичі.

З Радехова приїхала т. зв. радехівська півсотня під проводом хорунжого Стефана Павлюка.

14. грудня. — До с. Карів прибуває сотня полевой жандармерії зорганізована на Камінках по уступленню наших частин з Рави Руської.

15. грудня. — Прибув до Угнова поїздами гарно виєквіпований 3. похідний курінь піхотного полку імени Гетьмана Івана Мазепи, зложений переважно з гуцулів, під командою поручника Шлемкевича. Організацією, поставою і вирядженням пригадував той курінь перші австрійські баталіони з початків війни. Складався з чотирьох піхотних сотень, одної скорострільної сотні по

17. грудня. — Зорганізовано Команду групи бігтинка „Угнів“, котрій підчинено 1. угнівський курінь і 3. курінь п. п. ім. Гетьмана Мазепи (гуцульський). Команду обняв сотник Володимир Стафіняк, адютантом його став четар Мирон Матюк і хорунжий Іван Лемішка.

Гуцульський курінь відійшов до Річок. В Угнові зукраїнізовано назви вулиць та написи крамничних вивісок.

19. грудня. — Погідна, морозна днина. Ішов бій в Річках. Поляки наступали під охороною броневика, з котрого засипали наші сотні артилерійським і скорострільним вогнем. Наступ відперто. Ранено курінного команданта поручника

Шлемкевича. Команду 3. куріня п. п. імени Гетьмана Мазепи обняв четар Стефан Васкан.

20. грудня. — Команді відтинка „Угнів“ підчищено безпосередньо зорганізовану при 1. угнівським куріні чету кавалерії під командою воєнного хорунжого Палюшка.

Прибув зі Станиславова приділений на наш відтинок лікар сотник Др. Юда Симеон і обняв ведення полевого лазарету.

21. грудня. — В ночі з 20. на 21. грудня ішли бої в Річках і Корнях. З Річок наші частини уступили, бо противник старався оточити їх лісами. В Корнях віднесли наші побіду. Поляки зі стразами утікли до Рави Руської.

22. грудня. — З 21. на 22. грудня ясною морозною ніччю угнівські сотні впали до Белзця, висадили міст, спалили магазини, а над ранком вернули до с. Корнів, Вербиця, Махнів і до Угнова.

До служби полевого духовника відтинка „Угнів“ зголосився о. Михайло Твердохліб¹⁾.

24. грудня. — Хмарно, відлига. Поляки з панцирки острілюють Корні.

25. грудня. — Польські Різдвяні Свята. Цілий день слота. В Корнях зведено завзятий бій, у яким гуцульський курінь під проводом геройських четарів Стефана Васкана і Юрка Мельника відніс велику побіду над польськими частинами. Десятки польських трупів вкрили поля довкола с. Корнів. Бій ішов цілий день.

26. грудня. — Від години 5-ої до години 11-тої сильний артилерійський вогонь на Корні з польської сторони, що вчора відступила з великими втратами. — Наші сотні відійшли на ліпше укріплені позиції до Вербиці.

27. грудня. — В Угнові відбувся величавий похорон 3 убитих, зглядно померших від зранення стрільців: Андрія Грицини, Івана Граблюка, і одного незнамого імени.

¹⁾ Гляди: Некрольог-спомин про о. Михайла Твердохліба в календарі Червоної Калини за р. 1922. стор. 120. Полеви́й духовник при команді відтинка „Угнів“, потім при IX. Белз. Бригаді, XXI. Бригаді, а вкінці при вишколі II. Гал. Корпусу. Помер 29. листопада 1919. в Летичові в 32 році життя.

28. грудня. — До Піддубець через Угнів в полудне поїхала приділена на відтинок Угнова батарея („6 канонів“ — як казали угнівські міщани) під командою поручника Івана Околота. На відтинку Угнова вперше в тій війні заграли українські армати.

29. грудня. — До полудня слота. Ніччю ясно і вітер. Наші частини заняли с. Корні, що їх відтак запалив уступаючий ворог.

30. грудня. — Наша батарея острілювала Раву Руську; згоріла Шабельня, присілок коло Рави.

31. грудня. — Ситуація: Польські сили, згруповані в Раві Руській роблять наступ в напрямі Угнова — на відтинок „Угнів“. Групою тою командує підполковник Зажицький. Диспонує около 1.200 людьми, в тім 6% старшин та около 200 кавалеристів, панцирним поїздом, 28 скорострілами та 6 арматами.

Українські сили, що держать відтинок „Угнів“, згруповані в Забірю — Михайлівці — Вербиця — Махнові — Новосілках — Піддубцях — Карові і в Угнові. Складаються на них: 1. гуцульський курінь під командою четара Івана Пушкара та 3. пол. курінь п. п. ім. Гетьмана Івана Мазепи (гуцульський) під командою четара Стефана Васкана, разом 9 сотень боєвих піших, кожна сотня з одним або двома скорострілами, півсотні кавалерії під командою воєнного хорунжого Палюшка, 6 армат під командою поручника Івана Околота, одна сотня полевої жандармерії, одна стійкова сотня, одна запасна, переходовий відділ та два відділи телефоністів.

В Угнові: Команда групи відтинка „Угнів“, Окружна Команда Військової Округи Рава Руська. Стаційна Команда У. В. в Угнові. Рахунковий Відділ О. К. В., Інтендантура. З чинних цивільних установ: Повітовий Комісаріят і Харчевий Уряд, Уряд податковий, Станиця державної сторожі (станція жандармерії).

Українські сили згруповані на відтинку „Угнова“ в другій половині грудня 1918. р. обчислюємо на около 1000 людей харчевого стану, а в тім около 40 старшин, один лікар, один хорунжий фармацевт, півсотня кавалеристів, 16 скорострілів і 6 армат.

(Д. 6).

Михайло Чайківський і Україна

Написав: *Георг Лоський.*

Михайла Чайківського, або Сади́ка-Пашу, як став він називатись після того як прийняв магометанську віру, знаємо ми всі як польського письменника. Значно менше натомісць відома його спроба в своєрідних, що правда, формах українсько-польських відродити стару козаччину, як рівнож його симпатії до України і її визволення.

Годі, звичайно, тут давати вичерпуючий нарис діяльності Чайківського звязаної з Україною. Хочу тому звернути лише увагу на деякі менш відомі моменти тої діяльності.

Народжений у 1808 році в Гальчинці на Поділлі, Чайківський вже з молодих років, так як

його старші сучасники — Богдан Залеський, Тимко Падуро, і інші, цікавиться Україною і її минулим. Під час повстання 1831 року, в якому Ч. нарівні з іншою шляхетською молодію Правобережжя приймає участь, бачимо його в рядах полку Ружицького — так званих Волинських козаків. В цім полку існували певні українські традиції, бо і за пісню мав він український вірш, так звану „рухавку“ написану Падурою, що починався словами „Гей козаче на врага“. Змушений разом з іншими повстанцями емігрувати, Чайківський опиняється у Франції, де починає писати. В своїх романах, колись таких поширених

Михайло Чайківський. Садик Паша.

а тепер цілковито забутих, бере Ч. сюжети з українського минулого, надолужуючи свої досить поверховні історичні відомості, фантазією. Хоча своєю літературною формою, як рівнож свідомим насвітленням минулого в душі польсько-українського іділічного співжиття, твори Ч. мало до нас чим промовляють, вони однак відограли свою досить позитивну роллю на Україні. Такі видатні українські діячі з поміж правобережної шляхти як Володимир Антонович, Кость Михальчук, а пізніше Вячеслав Липинський завдячують, за їх власним признанням, своє зацікавлення Україною, яке привело їх пізніше в ряди свідомого українського громадянства, у великій мірі повістям Чайківського, читаним у молодечих роках.

Але головним полем діяльності Ч. стає швидко політика. Як знаємо польська еміграція розбилася на кілька таборів, з яких найголовніші були: аристократичний навколо старого князя Адама Чарторийського, якого ця частина емігрантів проголосила королем „де факто“, далі демократично поміркований з проф. Лелевелем на чолі і зрештою радикально-демократичне об'єднання з нахилом до соціалізму. Чайківський прилучається до монархічного табору і стає досить швидко довіреною особою у Чарторийського. З доручення останнього він відбуває кілька подорожей до Риму, Німеччини, Швейцарії аж у 1841 році вирушає, як дипломатичний агент Чарторийського до Туреччини, куди все частіше звертає свої погляди польська еміграція.

Треба мати на увазі, що після перемоги над Туреччиною і заключення в 1829 році Адріанопольського трактату Росія продовжує змагати до цілковитого пригорнення під свій вплив Балканського півострова й звязаної з тим ліквідації Оттоманської Імперії. Микола I. не раз виступає перед іншими урядами Європи, в першу чергу

англійським, з пропозиціями на зразок зробленої їм в році 1848 про те, щоб „улаштувати похорон“ для Туреччини. Знов же такі європейські держави — в першу чергу Франція, не рахували можливим допустити до зросту російського впливу на Балканах. Загалом весь час від Адріанопольського миру до Кримської Війни становище на близькому Сході було напружене і завше можна було сподіватись конфлікту. Все це змушувало польську еміграцію, а особливо групу Чарторийського, яка основувала свою акцію на міжнародній інтервенції, з великою увагою слідкувати за розвитком подій на Сході. Не мало сприяло надіям, які покладали поляки на Туреччину, прихильне відношення останньої до польських змагань, маніфестоване хоч би тим, що Туреччина не признала офіційально поділу Польщі.

Таким чином Туреччина була найсприятливішим місцем, де поляки могли б зосередити свою працю проти Росії. В Чайківському мала група Чарторийського як найліпшого виконавця для своїх плянів, бо він приступаючи до співпраці з Чарторийським, в своїй програмі відвів по-важне місце налагодженню звязків з Туреччиною.

Прибувши до Царгороду Чайківський відразу розвиває гарячкову діяльність. На цілому півострові від Добруджи до Боснії організує він свої агентства. Одночасно вводить поляків до французьких конзулятів і агентств, одержуючи таким чином вплив на їх працю. Зрештою організує для польських емігрантів колонії. Відносно турецької влади Ч. завойовує собі становище майже посла, з ним рахуються і до голосу його прислухаються.

Програма діяльності, яку собі закроє Ч., надзвичайно широка і в деяких своїх частинах може навіть фантастична, але певні успіхи в її здійсненні він без сумніву має. Головним своїм завданням рахує Ч. — увійти в звязок з усіма силами, що так чи інакше ворожі до Росії.

Такими силами були в ті часи кавказці, що на чолі зі своїм вождем Шамілем, вели героїчну боротьбу з московським наїздником. Але головну свою увагу звертає Чайківський на донських і українських емігрантів, які перебували в межах Туреччини.

Що-до українців, то основу їх становили рештки запоріжців, які після зруйнування Січі виселились до Туреччини і після довгих блукань осіли над Дунаєм, творячи тут так звану Задунайську Січ. У 1828 році, кошовий Задунайських Запорожців Гладкий перейшов, як знаємо, на російський бік. З ним перейшла більшість козаків. Але скоро після переходу частина їх повтікала назад до тих що залишилися в Туреччині. До них прилучались кріпаки, що постійно тікали з України. Так що хоча Січ, після переходу Гладкого була скасована, але українські колонії в Добруджі і над Дунаєм лишилися.

Серед цих емігрантів розпочинає Чайківський гарячкову діяльність. Він обіздить всі козацькі оселі, завязує особисті стосунки з їх провідниками, надсилає туди своїх агентів для агітації

В інструкції одному з них Ілінському, він доручає серед дунайських українців вести агітацію в такому напрямі: в Польщі серед шляхти немає ненависти до православної віри і коли б існувала знов Польща, то була б найбільша толеранція. Оскільки б зайшла мова про погане ставлення панів до селян, то Ілінський має в усьому обвинувачувати російський уряд. Такою агітацією сподівається Ч. „привязати українське населення до польських змагань і на прищеплення тих думок на Україні“.

Своєю діяльністю серед емігрантів Чайківський стремить поширити рівнож на територію України. В Царгороді друкує він відозви українською мовою, які його агенти доставляють на Україну. В тих відозвах звернених до „панів отаманів, полковників і сотників, старших і панів чорноморського люду“ Чайківський пропонує їм піднятися проти Росії в союзі з поляками.

Діяльність Чайківського не могла звичайно не звернути на себе пильної уваги петербурзького уряду. Після придушення за російською помічу повстання в Угорщині, польські повстанці на чолі з ген. Бемом, які брали участь в повстанню, опинилися у великій кількості в Туреччині. У відповідь на вимоги австрійського і російського урядів видати повстанців, ці останні перейшли на іслам. Тим самим, згідно з турецьким правом, турецький уряд не міг погодитися на видачу їх. В цілій цій справі багато допоміг повстанцям Чайківський. Це так обурило російський уряд, що його представники стали як найрішучіше вимагати від турків, ліквідації польської агенції і видалення Чайківського. Ціла справа закінчилася тим, що агенція, що правда неофіційно, продовжувала своє існування, що ж до Чайківського, то він мусів зробити те, що незадовго перед тим зробили Бем з товаришами, прийнявши іслам під іменем Мехмет Садика. Від безпосереднього керування агенцією він мусів усунутись, але ж певний вплив на її діяльність продовжує мати. З того ж часу помічається певне розходження між Чарторийським і його резидентом на Сході, головню завдяки дорадникови першого гр. Замойському. Що правда Чайківський продовжує листування з Чарторийським і схоронює до останнього на завше великий пієтизм, але політичну свою діяльність веде більш самостійно, маючи на увазі в першу чергу інтереси Туреччини. Крім того у теперішнього Садика повстають якись власні плани відносно України. Сам він це, і багато іншого в споминах своїх замовчує, але сучасники його згадують досить недвозначно про мрії Чайківського відограти якусь велику роль, як що не в Польщі, так бодай на Україні. Москаль емігрант Кельсієв, що познайомився з Чайківським у Царгороді, каже в своїх споминах про наміри останнього „стати українським гетьманом“.

Обставини немов би сприяють планам Чайківського і польської еміграції, бо відносини поміж Туреччиною і її співниками з одного боку і Росією з іншого загострюються все більше. Зрештою на весні 1853 року приходять до офіційного зірвання дипломатичних зносин. Відразу ж Чайківський виступає перед турецьким урядом з

проектом утворення полків козацьких, польських легіонів, аби прихилити на свій бік всі народи пригнічені Росією. Турки поставились прихильно до плянів Чайківського і він дістав дозвіл на формування козацьких полків. Самому йому призначено гідність „мірмірана-паши“, якою давніше наділювано запорожських гетьманів, які приймали турецьку протекцію. Для своїх полків він одержує прапор гетьмана Петра Дорошенка, що переховувався в Царгородській патріяршій церкві.

Чайківський дуже енергійно береться за організацію свого „українсько-польського“ козацтва. Але сувора дійсність, як і все, так і тим разом, насміялась з романтичних фантазій Садика. Йому вдається притягти до себе трохи колишніх повстанців з 1831 року на старшинські посади. Але вже на звичайних козаків доводиться йому, як сам він каже, набирати всяку голоту з поміж болгар, сербів, турків. Багато перешкоджає Садику і його давніший ворог і конкурент, Замойський, який і собі береться за організацію польських військових частин.

До часів початків організації козацьких полків відносяться документи, які Садик немов би одержав з України і на які він посилався перед турецьким урядом, бажаючи прихилити його до своїх плянів.

В перших з тих паперів (опубл. повністю Є. Рудницьким в Збірнику „За сто літ“ кн. I, Київ, 1927, ст. 64—65) якийсь „секретний патріотичний комітет України і Бесарабії“, звертається до „козаків турецько-запорізьких“. Він пригадує про те, що „ми колись носили героїчне ім'я козаків і мали своїх власних гетьманів“, для того, щоб „запалити гордістю“ серця емігрантів, і щоб вони побажали повороту своєї колишньої слави і свободи „нашої спільної батьківщини“. Во ім'я цього комітет закликає українських козаків, що знаходяться в Туреччині „сполучитись з ним для спільної справи“ в порозумінню з турецьким урядом. В другім документі той же комітет звертається до турецького уряду з проханням прийняти під свій протекторат Україну і Бесарабію, дозволити об'єднатись з запорожцями в Туреччині і погодитись на вибір гетьмана. Підписані під тими паперами генерал кн. Дабіжа, ген. Фрайченко, статський совітник Образа і інші, між ними як окремих делегат України фігурує Петренко. Не можемо не додати в тих документах великих суперечностей. Так Україна трактується там окремо від „Малої Росії“, як дві окремі провінції. Ближче займатись аналізом їх тут звичайно годі. Не виключено зрештою, що сам Чайківський прийняв діяльну участь в складанню цих документів. З другого боку однак треба підкреслити, що про заходи Чайківського було відомо на Україні. Свідчить про це поезія Падури „Гетьманці“, написана їм з цієї нагоди: „Ми чесні рівні вільними станьмось, до нас гетьмани озвались. Чим були вчора в собі пригляньмось, чим нинька і як зістались“. — Але захоплення вистарчило як видно, лише на перші рядки, бо далі вже звучать інші настрої. „За годин кілька — а час уходить. Кінчитись чесним в безславі. Все нас цуралось, а

сонце сходить так як сходило у Полтаві“, цим натяком на полтавську трагедію кінчає Падуря свою поезію.

З початком кримської війни Садик Паша вирушив зі своїми козаками на фронт і мав кілька сутичок з російськими військами. Але позатим йому у військових подіях не довелося відограти якоїсь визначнішої ролі.

З кінцем кримської кампанії закінчується фактично політична діяльність Чайківського. Він лишається на турецькій службі зі своїми козаками, як звичайний турецький генерал. Тут переходить він важну еволюцію. Зневірений в колишніх ідеалах, він звертається до царя Олександра II з проханням про амністію і у 1872 році вертає на Україну. Тут покинутий усіма, нап'ятований своїми колишніми товаришами зрадником, закінчує він у 1882 році своє життя самогубством.

Повернемо ще до головного питання, яке нас цікавить — відношення Чайківського до української справи. І тут мимоволі повстає питання, чи була ця справа для нього чимось дійсно рідним і близьким, чи дивився він на неї лише як на один з помічних тактичних засобів, в своїм головному завданню — визволенню Польщі. Як згадувано вже, Кельсєв каже нам про пляни Чайківського „стати українським гетьманом“. Про ці пляни його зв'язані з Україною говорить рівнож син його ген. російської служби Адам Чайковський, в написаній їм біографії свого батька. Він підкреслює там бажання Садик-Паші підняти на Україні повстання во імя незалежності останньої. „Вступ в межи російської Бесарабії — стоїть далі в цій біографії — заповідав загальне повстання на Україні во імя вольностей козацьких“. І далі автор біографії все згадує про наміри батька зв'язані з „українською справою“.

Цікаве світло на наставлення Чайківського кидає видана їм у 1857 році у Парижі книжка польською мовою (з окремими місцями писаними мовою українською) — „Козаччина в Туреччині“. Книжка ця, як і вся інша творчість її автора, зраджує велику фантазію, яка допомагає йому по своїй уподобі перекручувати факти. Особливо це стосується до історичної частини цього твору, де

автор займається історією козаччини і України. Але одночасно цікава ця книжка тим, що відбиває наставлення Чайківського до української справи. За помічю, що правда апокрифічних, матеріалів хоче він зв'язати свою акцію в Туреччині, з акцією Мазепи і Орлика. В інших уступах Чайківський з великою симпатією згадує про стремління України до незалежності: „Військовий дух народу (українського), клімат і плідність землі, географічне положення... предназначили цій землі бути самостійною державою“. Він жалкує, що українці не зуміли цього осягти „хоч більше мали перемог і більше пролили мужньої крові, аніж Рюрик і Романови на їх поневолення“. Лише Хмельницький, який „у Києві по монаршому приймав послів від чужих дворів“ думав деякий час про незалежність, але обставини змусили його звертатися за протекцією до Москви. В невдачі Гадяцької угоди обвинувачує Чайківський „сліпоту“ тодішніх правлячих польських кол і анархізм польської шляхти.

Як бачимо навіть з наведених цитатів погляди Чайківського на українське минуле, далеко відбігають не лише від утертих поглядів тодішніх польських істориків, але і від поглядів прихильників історичного польсько-українського співжиття зпосеред поетів польсько-української школи. Треба додати ще, що і за сучасними йому українськими змаганнями слідкує Чайківський і з глибоким співчуттям згадує про мучеництво Шевченка і його друзів.

Хто знає як би саме українство в часи Чайківського, мало в собі більше войовничих політичних моментів, як би не сходило воно на манівці культурницького народництва, то може і такий Чайківський не лишився би поза межами українства. А так він, кажучи словами Вячеслава Липинського, „носячи в душі своїй привязаність до Матері своєї України, блукав з нею в сутінку розсвіту від Польщі до Туреччини, від Туреччини до Росії і залишився в історії українського відродження лише предвозвістником ліпшої будуччини — Вернигорою шляхти української — втіленням її буйного духа, що шукав своєї правдивої — жолісь в історії давно втраченої Батьківщини“.

Оскілівщина

Написав: *Сотник Петро Проценко.*

Приступаючи до опису чинів „Оскілівщини“, я змушений заздалегідь зазначити, що деталі цих чинів, з тягом літ, затерлися в моїй пам'яті, а з другого боку, всі документи, завдяки ріжним умовинам військового життя, або згубилися, або знищені ворогами, в руки котрих вони попали. З цих причин, я хочу зазначити тільки те, що ще яскраво держиться в пам'яті, та додати до інших, скажу, скупих споминів про „Оскілівщину“, котрі до цього часу фігурують в нашій літературі.

Не вступаю наразі в полеміку, але хочу тільки в коротких рисах висвітлити правдивий стан цього виступу, проти Уряду Української Народньої Республіки, — властиву назву котрому зможе дати в майбутности історія.

На підставі наказу, я мав зявитися до Штабу Північної Групи 28. IV. 1919 року в м. Рівному, на військову нараду, та для отримання директив щодо спільних бойових акцій проти большевиків, на випадок пролому фронту, та загрожуванню Кременецькому повітові. Мушу зазначити.

що в ті часи, через бойові обставини, я не міг наладнати зв'язку з Губерніяльною Комендантурою Волині, котрій безпосередньо підлягав. Через те я яко кременецький повітовий комендант, з підлеглими мені сотнями пішими, кінною та кулеметною ватагою, в оперативному відношенні згідно з наказом, підлягав Штабові Північної Групи, на чолі котрої стояв отаман Оскілко, а начальником його штабу був генерального штабу генерал-хорунжий Агапів.

О годині 17-й 28 квітня 1919 р. я прибув до м. Рівного, де на двірці знаходився в потягах весь військовий апарат Штабу Групи. З'явившись до штабу, я ніяк не міг стрінутися, як з отаманом Оскілком, так і з його начальником штабу — генералом Агапівим, а штабові старшини давали якісь дивні відповіді...

Давши свою адресу, я пішов до Рівенського повітового к-та сотника Демидовича, де я чекаючи на повідомлення зі Штабу заночував. Ділючись своїми спостереженнями та враженнями про тогочасний стан бойових акцій на фронті проти більшовиків, з сотником Демидовичем, ми інтуїтивно відчули рівнож і згущену політичну атмосферу, котра запанувала в той час в м. Рівному. Однак не маючи конкретних даних ми хоч-не-хоч змушені були чекати аж до того моменту, коли ця атмосфера розрідиться. Дійсно, вона розрідилася в ніч 28—29 квітня 1919 року.

Як грім з ясного неба, упала відомість про те, що отаман Оскілко заарештував прем'єра міністрів Уряду У. Н. Р. — Мазепу, військового міністра отамана Сиротенка та інших.

Опинившись в такому досить прикрому положенню, я в товаристві Рівенського пов. к-та, ранком вийшов на вулицю, аби засягнути більш певних інформацій від самого коменданта Групи отам. Оскіллка, або його нач-ка штабу генерала Агапієва.

Всі наші старання стрінутися з ними, не дали пожаданого наслідку. По вулицях міста ходили військові патрулі, а тому за всяку ціну ми мусіли вистаратися перепустку, котру видавалося в комендантурі міста, як також я довідався і гасло від одного штабовця, котрий поінформував мене про стан річей та зазначив, що уже призначений провізоричний „Всеукраїнський Конгрес“, де „отаман Оскілко сам себе проголосить Головним Вождом всіх збройних військових сил на Україні“, а тому: „всі накази по війську, од нині мусять виконуватися тільки по затвердженню отаманом Оскілком, а не бувшим Головним Отаманом С. Петлюрою“. Тодіж був виданий наказ про зняття одної дивізії з району фронту та пересування її в м. Рівне для підтримки цієї акції...

Зпочатку ми ніяк не могли знайти підстави цього чину, але не вдаючись в деталі його у мене станув перед очима в першу чергу фронт, котрий міг бути цілком знищений, а з другого боку — братоубивча боротьба. Ці міркування і заставили мене всіма силами старатися як найскорше відістатися з м. Рівного до Ставки Головного Отамана С. Петлюри, котра на той час знаходилася в м. Здолбуніві.

Розрахунок мій був той, що інформації мої про стан в м. Рівному, зможуть допомогти зліквідувати, на той час так некорисний для Української Держави виступ, піднятий отаманом Оскілком.

Отож дізнавшись про гасло, котре було до 12 години „Стріла“, я вийшов у товаристві державного інспектора по авіації, сотника Кривенка з м. Рівного на с. Басів-Кут через кордон війська, котре оточило місто заставами.

Не описуючи детально цієї подорожі, зазначу лише те, що нам, з великим трудом, удалося дістатися до Ставки Головної Команди о годині 17.30. Потяг Головного Отамана стояв на станції Здолбунів. Коло потягу проходжувався Головний Отаман С. Петлюра, в товаристві одного штабового старшини.

На підставі нашого зголошення, ми були приняті в вагоні самим Головним Отаманом С. Петлюрою, котрий довідавшись про ціль нашого приїзду — сказав: „Сумно і боляче, що в той час, коли на фронті летється кров наших дорогих борців, за дорогу нам всім Українську Державу, знаходяться люди, котрі своїми чинами, нищать ці титанічні змагання за наш Ідеал Самостійности та Незалежности Нашого Краю“. Далі Головний Отаман зазначив: „Цей чин виступу проти Уряду У. Н. Р., зробив один тільки генерал Агапів, бо отаман Оскілко замолодий і був оруддям свого помішника, якого здібности ніхто не може відмовити. Сталося! Однак не хочу піднімати кривавої боротьби проти війська, котре знаходиться в руках отамана Оскіллка. Треба знайти інший вихід!...“

Тут похиливши голову, він сумтно додав: „Самостійники пропонують мені диктатуру, але цього на себе я не хочу брати“... В току цієї розмови, я звернувся до Головного Отамана з проханням, аби він дав мені писемний наказ до військових частин м. Рівного, про припинення виступу проти Уряду Української Народньої Республіки, а також потвердження для мене, що я командирований Головною Ставкою, для зліквідування цієї авантури, котру підняв отаман Оскілко.

Такий наказ я одержав, як також і посвідчення, якого оригінал є в мойому посіданню і тепер.

Одержавши документи, я з сотником Кривенком о 19 годині вирушив з Головної Ставки, та не доїзжаючи с. Басового-Кута злізли з фіри та стали пробиратися через кордон війська до казарм, так званих „Соляний городок“ в м. Рівному.

З'явившись у казармах о 22.30 годині, я звернувся до полковника артилерії Бошинського (пізніше ген.-хорунжий), полковника Омемосіка, полковника Душенка, полк. Тихого і інших з наказом Головного Отамана, аби цей виступ негайно зліквідовано, в противному разі, всі будуть віддані військово-полевому судові як зрадники Української Держави.

З приводу цього наказу — жадних суперечок не було, а навпаки з великою охотою, зараз же складено ліквідаційний військовий штаб, на чоло котрого обрано мене.

З огляду на те, що точних інформацій про чини Штабу Північної Групи не було, „Військовий

ліквідаційний штаб“ видав такий наказ: „Берестейському стрілецькому полку вислати дві сотні, одна по залізничному торі на Сарни, а друга в напрямку на Ківерці — на віддалі від м. Рівного 1½—2 км., та загородити дорогу виїзду потягів зі Штабу Північної Групи. Полевій жандармерії — вести наступ на штаб групи, тоб-то на залізничний двірць Рівно (штаб групи був в потягах). Артилерію скерувати на штаб групи. Решта війська в резерві“.

Перед 24 годиною 29. IV. 1919 року, без жертв, Штаб Північної Групи був в руках Уряду Української Народньої Республіки. Всі заарештовані Оскілком на чолі з міністрами, були звільнені з під арешту.

Що-до отамана Оскілка та генерала Агапієва, то як пізніше виявилось, вони ще перед захватом м. Рівного, виїхали потаємно о 18 годині автом в напрямку Польщі, а перейшовши кордон — там і залишилися, а з часом були інтерновані.

Доконавши ліквідації виступу отамана Оскілка проти Уряду У. Н. Р., — „Військовий ліквідаційний штаб“ — повідомив про це Головного Отамана С. Пеглюру, котрий приїхав з Головної Ставки броневим потягом до м. Рівного, в котрому з того часу пішла нормальна військова праця в змагання з ворогами Української Держави.

Історія 8-ої Галицької Бригади

(давнішої „Групи Рудки“ або „Групи Гофмана“).

Написав: Д-р Іван Карпинець.

III.

ВІД ТРАВНЕВОГО ВІДВОРОТУ ДО ПЕРЕХОДУ ЗА ЗБРУЧ (15. V. — 17. VII. 1919 Р.).

Стан тієї групи Конаржевського, що занимала в цьому часі відтинки напроти „Групи Гофмана“, був 21. III. такий: 5 куренів (з того 3 познанські); 76 скорострілів, 14 гармат, 4.248 вояків (Hupert „Walki“, 230). Отже чисельно, а навіть якостево мала вона перевагу над рудецькою групою (познанські курені були добре вишколені та добре заасмотрені); тільки під зглядом скількості гармат була слабша. „Група Гофмана“ могла числити тоді найбільше 3—3½ тисячі людей з малою скількістю скорострілів; тільки гармат було більше (може з 24), які однак не дуже то брали живу участь в боях, бо серед Наддніпрянців, які їх у великій скількості обслуговували, почався фермент (про це буде мова далі).

Та не тільки наступаючими частини групи Конаржевського на частини „Групи Гофмана“ зазначилися тодішні боеві операції на цьому відтинку. Починаючи з 21. березня, стали проявляти оживлену діяльність на фронті й поза фронтом рудецької групи польські літаки; вони стало кидали на місточко Рудки бомби, які забирали багато жертв передусім з-посеред мешканців міста, Поляків і Жидів. Отож 21. III. появилися над Рудками аж 3 літаки та кинули бомби, з яких шкоди Українці не мали. Автор згадуваної брошури про Рудки пише про це так: „...Radość była wielka (серед Поляків, як побачили 3 польські літаки, I. K.), bo powszechnie znana była zapowiedź trzech aeroplanów, jako znak końca ukraińskiej niewoli. Radość zmieniła się w smutek. Z aeroplanów padły bomby na miasteczko. Dwie osoby zabite, rannych ośm. Przygnębienie zapanowało w mieście. Jaki cel mieli lotnicy, rzucając bomby na polskie miasteczko? Ukraińcy nie ponieśli żadnej szkody“ (стор. 21).

28. III. українські вояки робили приготування до приміщення скорострілів на костельній вежі

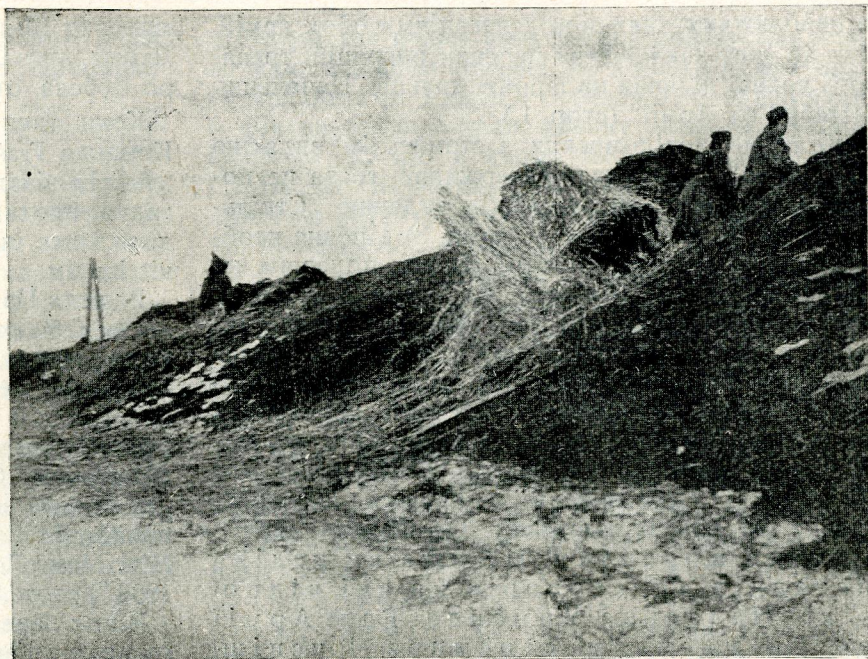
в Рудках, певно з метою острілювати польські літаки (M. W. „Rudki pod okupacją ruską“, 22).

Якаж ціль була наступів Конаржевського на частини „Групи Гофмана“ в днях 20—24 (зглядно може 19—23) березня? Бо певно не сама тільки охота відіхнути українські частини далше на полудне від залізничного шляху Львів-Перемишль грала тут ролю, але щось іншого. Доказом може бути приказ Нач. Довудства Ч. 5.400/I. до Івашкевича, який 19. III. перебрав вже команду над всіми польськими військами у Східній Галичині (Do wództwo Wschód) від ген. Розвадовського. Цей приказ був такий: „Найвища Рада Мирowego Конгресу в Парижі дала приказ, щоби заперестати воєнних кроків. Відповідні депеші відходять рівночасно. Щоби використати полишений до завішення зброї час, схоче п. генерал перепроводити акцію в цілі заняття простору Краковець-Яворів - Добростани - Янів - Немирів. Далше був би бажаний удар в напрямі полудневим, в цілі заняття Рудок. Успіх однак повинен бути запевнений. Нач. Довудство (Hupert: „Walki“... 228; підкреслення моє — I. K.). Отже бажання заняти крім Яворіщини, Краковеччини й Янівщини, також і Рудки й Рудеччину перед сподіваним завішенням зброї і перед перемирям, був певно причиною цих безуспішних наступів групи Конаржевського.

4. Справа поновного завішення зброї й перемиря. Коли У. Г. А. в березневій офензиві проломил залізничний шлях Львів-Перемишль і загрожувала знищенням польських частин в Східній Галичині, державний секретар заграничних справ З. О. У. Н. Р. Панейко, використовуючи це корисне положення на фронті, звернувся 13. III. 1919. р. з відповідною нотою до америк. президента Вільсона. На цю свою ноту одержав Па-

нейко відповідь, датовану 17. березня, такого змісту: „Президент Вільзон одержав Вашу телеграму з 13. березня, в якій говориться про відносини між Україною та Польщею й про місію ген. Бертельмі. Президент хоче, щоби Ви були певні, що він вповні здає собі справу про положення й через те негайно буде вислана на місце окрема місія коаліції, щоби перевести доходження про цілу ту справу. Президент є певний того, що в ожиданню приїзду цієї місії і в загальнім інтересі — Україна негайно здержить мілітарну акцію. Президент сподіється, що Україна матиме довіря до доброї волі коаліційних правительств, привести до вдоволяючої угоди між Польщею й Україною та через справедливу розв'язку усунути конфлікти поміж обома народами“. Цю ноту передав Панейкови, який перебував тоді в Льозані (Швейцарія), американський посол в Берні (Швейцарія); Панейко зараз виїхав до Парижа, передавши цю ноту галицькому урядові. Ця нота прийшла до Станиславова 22. III. 1919. р. („Стрілець“ ч. 13. з 26. III. 1919., вид. в Станиславові, стор. 8.).

Цьогож 22. березня передполуднем привіз до Станиславова кур'єр від нового команданта польських військ в Галичині, ген. Івашкевича, лист, в яким він подавав до відома, що переняв команду від ген. Розвадовського та залучену до цього листа телеграму у французькій мові від Найвищої Ради Мирової Конференції, що в дослівнім перекладі звучала так: „Ген. Павленко — командант українських сил перед Львовом. 20. III. 1505. Дуже пильне! З Парижа ч. 44. в. 240. в часі засідання 19. березня Найвища Рада Мирової Конференції рішила запросити обі сторони, що стоять під Львовом, заключити завіщення зброї в хвилі одержання цієї депеші. Наслідком того голови держав антант і союзників звертаються до ген. Павленка з закомунікованням просьби Найвищої Ради Мирової Конференції здержати негайно з його сторони ворожі кроки перед містом і в околиці Львова, котра то просьба вислана рівночасно до польського ген. Розвадовського, команданта Львова. В часі тривання завіщення зброї війська обох сторін остануть на своїх позиціях. Комунікація залізницею між Львовом і Перемишлем лишається на всякий випадок свобідна в міру конечної потреби для щоденного заосмотрення міста Львова. Найвища Рада подає, що вона готова вислухати пропозиції щодо територіяльних претенсій обох сторін спірних і посередничити в Парижі між делегаціями українською і польською, або також через посередництво такої відповідно кваліфікованої репрезентації, до котрої вибору обі сторони рішаться зобов'язатися, а то в ціли переміни за-

Окопи під Городком Ягайлонським. Сотня Гачкевича 3 бригади У. С. С. Березень 1919 рік.

віщення зброї на перемир'я. Вислухання української й польської репрезентацій щодо їх суперечних претенсій є також зависиме від формального услів'я безпосередного негайного заперестання ворожих кроків. Водров Вільзон, Льюйд Джордж, Клемансо, Орляндю“. („Стрілець“, ч. 13. з 25. III. 1919. р., вид. в Стрию, ст. 1).

Як зареагувала на цю пропозицію завіщення зброї Начальна Команда Галицької Армії? Про це довідуємося з обох видань 13. числа часопису „Стрілець“ (стрийського й станиславівського)¹⁾. І так в стрийським виданню з дати 25. III. знаходиться під текстом телеграми таке повідомлення: „Начальна Команда уважала за свій обов'язок повідомити про це фронт з візванням прийняти це до відома та заявити свої погляди відносно цієї справи. В слід за тим старшини та козаки фронту зложили заяву, що вони відносяться з повним довірям до Начальної Команди та полишають її поглядомі остаточні рішення відносно перерви операцій. Начальна Команда рішилася тимбільше прийти назустріч візванню 4-ох найбільших державних мужів світа, що антанта не має вже більшого наміру накинати Українцям некорисної демаркаційної лінії, лише полишає усталення то чок завіщення зброї безпосередним переговорам в Парижі через висланих обома воюючими сторонами уповновласнених заступників. До цього часу буде тревати перерва в операціях на умовах, що обі армії полишаються на їхніх становищах. Переговори відносно точок операцій відбудуться

¹⁾ Часопис „Стрілець“, починаючи з 13. числа, став виходити в Стрию, як орган для війська; перше станиславівське видання під ред. В. Пачовського закінчилося на 13. числі. Так отже ч. 13. „Стрільця“ є подвійне, станиславівське й стрийське, але вони різняються і змістом і датою й форматом.

в найближчих днях між делегаціями обох армій. Аж до часу закінчення перерви операцій, тривають воєнні діляння на фронті даліше. Начальник Штабу Гал. Армії“ (стор. 1.).

Коли це повідомлення в стрийськiм виданнi „Стрiльця“ є досить повздержливе, то за це повідомлення в станиславiвськiм виданнi „Стрiльця“ з 26. III. 1919. р. (ч. 13, стор. 8) є повне необґоснованої радості й надії. Воно, подавши на вступі телеґраму Вiльзона до Папейка а відтак зміст депеші Найвищої Ради Мирової Конференції голосило: „На основі цих телеґрам рiшилася Начальна Команда Галицької Армії в порозумiннi до Радою Державних Секретарiв приступити до часового завішення зброї після лінії, яку визначають наші нинiшні закопи. Комунікація між Львовом і Перемишлем лишається виключно тільки до довозу коначних для Львова харчiв. Славне Козацтво! Це вже не услiвч останнiх переговорiв, на які відповіла Начальна Команда Гал. Армії виповiдженням перемиря і успішним бомбардуванням Львова! Граничною лінією лишається лінія нашого фронту, яку Ти Українська Оружна Сило держала власними геройськими грудьми! Антанта просить підписами президентiв: Вiльзона (Америка), Лiйд Джорджа (Англія), Клеманса (Франція), Орлянда (Італія), щоби рiвночасно з Поляками здержати воєнні операції і торжественно прирікає вислати нову місію та безсторонно розслiдити українсько-польську справу й просить прислати українську делегацію до Парижа, яка мала би вести переговори з Поляками, щоби закiнчити кроваву війну межи обома народами. (Таку саму депешу про завішення зброї послала Антанта до команданта польського вiйска ген. Розвадовського). Славне Козацтво! Твоiм геройським пожертвованням добуло Ти признання Антанти: Української Народньої Республіки. Від сьогондi можуть заступники Укр. Нар. Републіки говорити як рiвні з заступниками польської держави. Це Ваша праця і Ваша вірність Україні!! Але справа ще не скінчена! Україна жадає ще надаліше Вашої праці, а Рада Державних Секретарiв разом з Начальною Командою, оперті на Ваші свiдомі і карні ряди, сповнять з вірою в будучність Укр. Нар. Републіки всю працю й поборають всі перепони, які стануть по дорозі скріплення й мочучости нашої молоді держави. Начальна Команда Г. А. і Рада Держ. Секретарiв, признаючи зміну поведення Антанти до Укр. Нар. Републіки, готова закiнчити тимчасове завішення зброї, але звизає Вас, Славне Козацтво, пильнувати фронту, з таким самим пожертвованням і карністю, як до сьогондi й наказує рiвночасно: Як довго справи даліше не розвинуться, здержатися від всяких зносин з ворогом, на якого мусимо й на даліше мати чуйне ухо й все готові батерії і скоростіли на захід і схід!!! Постій, 22. березня 1919. За Начальну Команду Г. А.: Омелянович-Павленко, ген. хорунжий в. р., Кур-

манович Віктор, полковник, шеф штабу в. р. За Державний Секретаріят Вiйськових Справ: Петро Бубела, от. в. р.⁴²⁾.

Коли таким оптимiзмом була перенята Нач. Команда Г. А., то вояцтво, принайменше на рудецькiм відтинку було, оскільки собі автор пригадує, противне всяким переговорам і обурювалося на те, що Н. К. Г. А. дається вiчно водити за нiс iншим.

Радість Начальної Команди Г. А. вкоротці розвiялася, бо коли вона, згiдно з зазивом Найвищої Ради, звернулася до польської команди з предложенням переговорiв, то польська команда не спiшилася й почала проволікати справу. Аж щойно за посередництвом америк. генерала Кермена³⁾, який був тоді у Варшаві і дiстав з Парижа доручення занятися справою завішення зброї, прийшло 27. березня до переговорiв в Хирові (Др. Мих. Лозинський: „Галичина в рр. 1918 до 1920.“, стор. 86).

В цих переговорах брали участь слiдуючі делегати: ген. Гембачев, підполк. Фiдлер, майор Долежал, пор. Малецький, др. Михайло Лозинський та о. Бонн (як перекладчик), з української сторони, та полк. Кулінський, майор Маріянський, капітан Розвадовський, пор. Короткевич і граф Скарбек, з польської сторони (Лозинський, як вище, ст. 86—87: Hupert: „Walki“.)

Про перебіг переговорiв написав др. Лозинський дослiвно таке: „Ці переговори були для нас несподiванкою. Ми були певні, що Поляки так само як ми готові сповнити волю Найвищої Ради, і тому закiнчення завішення зброї піде зовсім гладко. Тимчасом вони заявили, що польська сторона може закiнчити завішення зброї тільки під умовою, що наше правительство до трьох днiв від закiнчення завішення зброї заявить готовість закiнчити перемире на основі проєкту комісії Бертелемі, який Поляки вважають єдиною основою даліших переговорiв. Ми на не відповіли, що для нас є мiродатне становище Найвищої Ради, отже тепер ми готові закiнчити завішення зброї, а про перемиря будемо говорити в Парижі. На це польська делегація заявила, що на закiнчення завішення зброї на основі нашого предложення не має повновластей і мусить звернутися до свого правительства за новими iнструкціями. Про вислiд повідомить нас через парламентаря. Так переговори в Хирові скінчилися нічим і війна велася далі („Галичина...“, стор. 87.).

Гуперт, згадуючи за ці переговори, пише, що до порозуміння не дійшло тому, бо Українці домагалися перемиря при задержаннi тогочасної боевої лінії, а вислiду переговорiв не змінила й телеґрафічна конференція, яка відбулася 28.

²⁾ Це повідомлення наводить в цілості й ген. Омел. Павленко в своїм спомині п. з. „Українсько-польська війна 1918—1919.“, на стор. 55—56.

³⁾ Др. Вас. Кучабський подає в своїй праці п. з. „Українська дипломатія і держави антанти в р. 1919.“, друкованої в „Дзвонах“ в 1931. р., що цей генерал називався Ф. Й. Кернан. (Ч. VI., 389).

III. 1919. р. між америк. генер. Керменом і ген. Павленком, а яку Кермен провадив з Перемишля („Walki...“ 233-34).

Про вислід переговорів в Хирові повідомила Начальна Команда Г. А. Найвищу Раду радіотелеграмою, зазначаючи, що вина за дальшу війну паде на Поляків. А галицьке правительство заявляло всюди, що готове заключити завішення зброї. Однак парламентар, який мав передати польське пропозиція про дальші переговори, не являвся. „Замість того — пише Лозинський — являлися позначки, що Поляки готовляться не до завішення зброї, але до нової воєнної акції“ („Галичина...“, ст. 87).

Це відкинення Поляками українських пропозицій відносно завішення зброї дуже здивувало Лозинського. Він думав, що Поляки певно знають, що це їм перед Найвищою Радою Мирового Конгресу не пошкодить і тому такі певні себе. Цю думку потвердив Скарбек в приватній розмові, яку мав з Лозинським. Він казав, що Львови вже нічо не грозить, та що Українці повинні відступити на лінію Бертельмі, бо за місяць викине їх армія Галера. Коли Лозинський переказав слова Скарбка в Станиславові, то там в це не вірили, та назвали це звичайним залякуванням противника (Лозинський: „Галичина...“, 89).

Ми умисне переповіли ширше справу завішення зброї з кінцем березня, бо з цього видно, що: 1) Поляки вже з кінцем березня 1919. р. думали й приготувляли ширшу воєнну акцію в Східній Галичині; 2) що в цьому часі галицький уряд і Начальна Команда Г. А. жили ілюзіями й надіями на антанту, зглядно Найвищу Раду Мирової Конференції в Парижі. А тимчасом ця антанта, як це ствердив Лозинський на основі актив перед своїм відїздом до Парижа (десь зараз по цих переговорах в Хирові), інтервеніувала до того часу тільки тоді, коли Поляки були в скрутнім положенні й так, як це Полякам було потрібне. Аналізуючи телеграму Найвищої Ради з 20. III. 1919., зазначує він, що причиною також тієї останньої інтервенції Найвищої Ради було положення польської армії у Львові, а ціллю — зберегти Львів в руках польської армії. Та заки рішення Найвищої Ради прийшло до обох воюючих сторін, Поляки для оборони Львова вже його не потребували („Галичина...“, ст. 89).

(Далі буде).

Холодний Яр говорить

Написав *Юрій Горліс-Горський*.

(Продовження)

Увечорі двісті „бурлаків“ і місцевих повстанців зібралися коло сільської управи. З Мельників і Медведівки прибуло сорок підвод на кращих конях. Десять підвод мали взяти по дорозі в Матвіївці.

Кіннотчиків брали лише десять, для розвідки і розїздів по дорозі. Група була розбита на чотири часті, при кожній один ручний кулемет. Цілі маршу, з місця ніхто не знав окрім штабу.

Головківку перейшли не затримуючися. У Матвіївці приєдналися підводи, які вже чекали, замовлені ще за дня. Матвіївських хлопців, які теж приготувалися „до походу“, чекало розчарування, бо групи не збільшували, щоби не зробити її неповоротливою. Польовими дорогами обминувши Триліси, підїхали після півночі під Олександрівку. Залишивши підводи позаду, розположуємося на краю лісочка під самим містечком і посилаємо двацять чоловіка обїйти з двох боків місток, через який ми мали вірватися і тихо зняти, а як не вдасться, то збити з нього заставу.

Придїливши до кожної групи людей, які добре знали містечко, Деркач вияснює кожній зокрема її завдання.

Залогу і місцевих комуністів сподїваємося захопити нечаяно, бо від того часу як отаман Богдан поліг весною в бою із сотнею Будьонов-

ської кінноти — Олександрівка вже відвикла від нальотів.

На містку, до якого було не більше трьохсот кроків, розляглося кілька стрїлів, — потім наш умовний свист.

Пускаємося бігом туди. Один із висланих наперед хлопців, зустрївши пояснює, що застава зауваживши їх дала кілька пострїлів і втїкла до містечка. Наш „авангард“ погнався за нею.

Добїгши до містечка, окремі групи розбігаються кожна на свою „роботу“.

Через місто вже гуркотїли підводи. Про невдачу нападу не могло бути мови, бо озброєних ворогів було в Олександрівці не більше сотні. Треба було лише скорїше справитися, щоби не надїспїла їм підмога з Камянки або Знамянки, якщо Кваші чи Жукові не вдалося якслїд зіпсувати залїзницї.

Взявши з собою кіннотчиків заскакую у пошту де був телеграф і телефон. Застаю там лише дві панни: дижурну телеграфїстку та телефонїстку, які трохи злякано, але з цікавістю приглядаються до нас.

Питаю, чи сповїщав хто Знамянку чи Камянку про напад на містечко. Відповідають, що Камянка від одинадцятої, а Знамянка від дванадцятої години не відкликаються. Є сполучення тільки

зі стацією Олександрівкою, яка сповістила теж, що звязок на оба боки має перерваний.

Значить, з обох боків наші хлопці своє діло зробили. З направкою залізниці у „товаришів“ діло скоро не йде. Боючись засідки, майже завше — чекають дня.

Забравши оба апарати, виїжаємо на площу до штабу. Отамана не застали — поїхав на цукроварню.

Через якийсь час на площу стали зїжджатися підводи навантажені цукром, сіллю, сірниками і ріжним потрібним для нас крамом із склепів „Госбази“. Дядьки жартують, що добре „ярмаркувалося“.

Групи Василенка і Чорноти прибули з підводами, на яких два кулемети, рушниця і набої захоплені в міліції і караульників. Вбити удалося не багато, бо все порозбігалося покидавши зброю.

Отаман приїхав заводською бричкою. На бричці чимала валіза з совітськими грошами. За півтори години — робота була скінчена.

Запаливши „Госбазу“ виступаємо в напрямку Івангорода. Залишивши його праворуч прямуємо до лісу „Нерубай“.

Групи Кваші і Отаманенка дожидали вже нас у тому лісі.

Увечорі вирушаємо назад за залізницю, перейшовши її коло Соснівки. Отаманенко з Холодноярцями і своїми хлопцями приєднався до нас.

Кваша перебалакавши з Деркачем, повернувся до своїх лісів. Його люди мали розпустити у селах чутку, з тим щоби вона дійшла до червоних, що нальот на Олександрівку зробив якийсь переходячий партизанський загін, що „пішов на Херсонщину“.

Перейшовши залізницю без жадних пригод, перед Цвітною звертаємо на польські дороги. Обминувши також Любомирку, світанком віжджаємо у Матвіївку.

По повороті до Мельників, все привезене поступило на „склади“ в розпорядження господаря. Частина грошей була призначена на розходи по

розвідці і інші витрати поза межами Холодного Яру. Гроші призначені для „внутрішніх“ розходів відіслано до Одеси, щоби через своїх людей обміняти їх на українські гривні та карбованці. В Одесі українські гроші розцінювалися вже дуже низько, а коло Холодного Яру, селяни зовсім не хотіли приймати совітських, лише українські і „миколаївські“.

Через кілька днів, в звязку з чуткою, що в напрямку Черкас зявилися нові червоні частини, около трьохсот Холодноярців виведено у табор в самому Холодному Яру. Там же був і штаб. Останні були в поготівлі не відриваючись від праці.

В перших днях серпня прибув до нас звідкись, здається із Повстанкому Правобережжа, Дігтяр-Хоменко, бувший „державний інспектор“ української армії. Здивувався, що у нас досі немає місцевого повстанкому (повстанського комітету). На цю тему відбулося в штабі декілька дискусій і нарешті постановили, „щоб не відставати від других“, — вибрати і собі повстанком. Завданням його, як заявив Дігтяр, має бути тримання звязку з центральним комітетом, агітація та політична організація селянства. На одному із схилів Холодного Яру відбулися збори, на які прибули представники із сіл. До комітету вибрали Деркача, Ільченка, Отаманенка, Микитенка та Терехова — бувшого політичного референта ко- трогось із українських міністерств.

Коли багато голосів викрикнуло кандидатуру Чорноти — той розсердився.

— Мое діло ворога бити, а не в засідання гратися. І взагалі на сім чортів здався нам той комітет! Звязки і штаб може тримати. Агітувати у нас нікого, а туди, де „товариші“ панують — пан Дігтяр агітувати напевно не поїде. Досі у нас одна голова була, яку всі слухали. А то штаб буде казати — я старший, а повстанком — я старший. І почнуть воду в ступі товкти. Коли хочеться вже вам так повстанкома, то най отаман буде і головою повстанкому.

(Дальше буде).

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

ПАМ'ЯТИ Д-РА ЄВГЕНА ОЛЕКСІЯ

Написав сот. Василь Бачинський.

Це було тоді, як кривава стрілецька слава при- меркала, як грізна хуртовина лотої пошесті білим козацьким тілом степи устеляла.

На кам'яних долівках лічниць, на клаптиках со- ломи по селянських хатах та хуторах, на обозних возах догоряли ті — які ще недавно бурунним вихром несли на своїх багнетах волю та славу...

Часини семої бригади УГА стояли в містечку Немирові та його околицях. Усі лічниця та мона- стир були переповнені хорими. Я лежав в мона- стирі, перебувши п'ятнистий та поворотний тиф,

та очікував тої хвили, коли буду міг відіхати назад до свого куріня.

До мене заходив лікар Др. Коцовський. Та одно- го дня він не прийшов. Люта пошесть і його не оми- нула. А за кілька днів грізна вістка — що і його не стало між живими.

— Степанку, уважай, як приїде з міста лікар, то попроси його до мене —

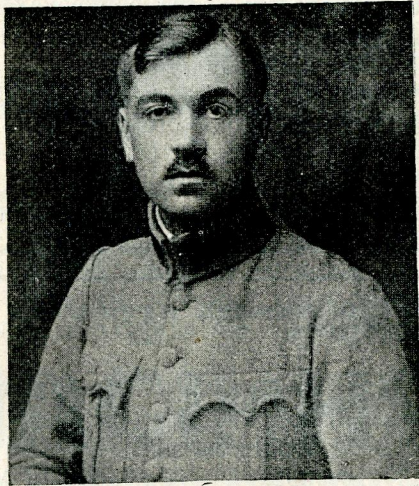
І мій чура Степан ждав терпеливо на монастир- ській брамі. Надїхав лікар і оба прийшли до мене.

Біля моєї постелі сидів покійний Євген Олексій. Його добрі очі, тихий, рівний голос додавали сві- жих сил, нових надій. Ми говорили, а я бачив

знову стрункі ряди рідного війська, лискучі дула гармат, широкі шляхи курявою вкриті...

— Ви ще полежите кілька днів — а я буду до вас заходити. А відтак поїдете зі мною до Немирова. —

Я щиро, з душі дякував нашому лікареві. Лічив тіло і душу. Він дружньо стиснув мені руку, та

Др. Е. Олексій

відійшов. Ждала його важка праця — боротьба. Сотки хорих, а він один. Брак ліків, потрібних середників до боротьби із цим страшним ворогом — це все утруднювало працю. Скільки мусіла перетерпіти твоя чутлива душа у цьому незабутньому чотирикутнику смерті? —

Одного морозного, ясного дня увійшов знову Др. Олексій. За ним ішов стрілець, та ніс великий кожух.

— Це для вас сотнику, бо ваша шинеля вітром підшита, то буде вам холодно. —

Мене щось за горло стиснуло. Я не промовив ні слова, тільки довго довго стискав його благородну руку.

Ми їхали до містечка. Свіжий, степовий вітер розганяв чорні думки. Вливалась сила, кріпшала надія.

— А я і квартиру для вас найшов. —

Я глянув на Олексія, а його добрі очі материним добром уміхались. Обтулював кожухом мої ноги, дбав мов про рідного брата.

Грядучі події розкинули нас мов степовий вітер осіннім листям... Прийшли важкі роки боротьби за життя, за буденний прожиток. Холодні мури чужинних міст, підземні штольні копалень, праліси заморських країн прийняли недобитків... І тебе люта доля не пестила. Скитальське життя на чужині, мандрівка у безкраї степи Канади, а вкінці туга за рідними, близькими — і поворот на рідну землю.

І не раз в розмові з товаришами, як сходила балачка на дні нашої слави і падало з наших уст твоє ім'я — то завсіди ставало мені на душі яно, тепло, в очах сльози блестили, щось за горло стискало...

І тому така велика рана у нас, тому така велика прогалина у рядах сестри бригади...

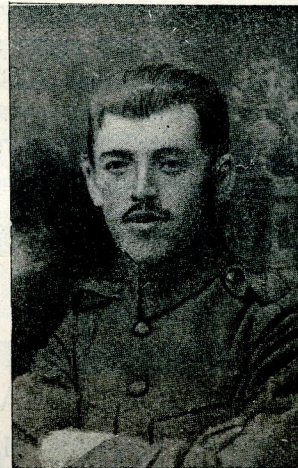
† ВОЛОДИМИР КИПРІЯН

четар У. Г. А.

10. III. ц. року помер в санаторії Каси Хорих у Львові на грудну недугу Володимир Кипріян б. четар У. Г. А. ревізор Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові.

Покійний уродився в Ярославі 1896 р. Походив з урядничої сім'ї. Перед покінченням середньої школи вступив в 1914 р. до УСС-ів, де служив як боек до 1916 р. Опісля працював як помічник ліквідуючого старшини I. полку УСС-ів. В міжчасі здав іспит зрілості у Відні. По перевороті в 1918 р. став самостійним ліквідуючим старшиною в українській армії, і в тім характері працював аж до квітня 1920 р. Під Козятином попав у полон та зазнав усіх злиднів таборового життя у Фридрихівці, Стрию та Тухолі. В тім часі набавився тяжкої грудної недуги. В липні 1920 р. утік з Тухолі спершу до Німеччини, а дальше до Чехословаччини. Побут на еміграції використав на докінчення студій. Рівночасно не занедбував громадянської праці. Багато зусиль та трудів вкладає Покійний в Т-во „Студентська Поміч“ в Празі, а опісля як секретар українських кооперативних курсів табору в Юзєфові на Чехословаччині.

Від 1925 р. стає кооператив. працівником у краю, спершу як скарбник Щадничо-кредитової кооперативи „Праця“ в Бучачі, опісля як службовик і член Управи кооперативи „Народний Дім“ в Перемішлянах. В липні 1927 р. перейшов з Переміш-

Др. Володимир Кипріян, четар У.Г.А.

ляна до ПСК Рогатин, а звідси в 1928 р. до Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові, де працював як ревізор аж до смерті.

Нагнаний великою любовю і вірою в майбутність народу, віддав Покійний ціліське життя, всі свої сили для нього. Ще як молодий вісімнадцятилітний хлопець вступив до УСС-ів, щоби у великій світовій заверусі боротися зі зброєю в руках.

З українською армією пережив всі ясні і прикрі хвилі великого минулого. А коли „встоятись не було сили“, то зневіра не охопила його молодечої душі. Загартований в тяжкій нерівній борні бачить, що тільки дальше змагання, дальша праця наблизити може обездолений нарід до кращого завтра.

Смерть бл. п. Володимира Кипріяна відчуло болюче й наше Видавництво. Був Він одним з найкращих членів, якому доля Ч. К. заєдно лежала на серці. Невтомно і при кожній нагоді приєднував для Ч. К. нових членів, збирав уділи, вкладки та пренумерати, кольпортував видання, словом — не жалів ні трудів ні часу для тієї установи, яку цинив високо й любив горяче, уважаючи її єдиним вогником над спопелілим багаттям Великого Минулого, в якого книгу вписав Він і своє добре заслужене ім'я.

Дня 13. березня в год 3¹/₂ попол. відпроваджувало українське громадянство Покійника на вічний спочинок. За Його домовиною йшли товариші праці і товариші війни. Похоронний похід перейшов попри домівку Р. С. К. У., де з балкона промовив О. Луцький, прощаючи Покійника від установи. На кладовищі говорив Др. З. Петрів від Товаришів праці, а ред. Гр. Гладкий від Тов. „Молода Громада“ і „Супруга“.

Вічна Йому Память!

В. ЮРЧЕНКО — «ЧЕРВОНИЙ ЧАД».

Поява споминів цього автора, про жахливе пекло Соловож була дійсною ревелациєю на книгарському ринку років тому три назад.

Спомини Юрченка протягом кількох місяців розійшлися до одного примірника й діждались другого накладу завдяки не лиш самій темі, але й хистові і талантові незнаного тоді ще, для загалу чи-

тачів, автора, який так ярко й таким темпераментним та кольоритним пером зумів розгорнути перед читачем всі ці дантейські картини пережитого.

„Соловки“ це й досі найкраща і наймаркантніша з тих повоєнних літературних появ, що заєдно не тратить вартости, та може й повинна бути переложена на всі мови. Дебют Юрченка випав під літературним оглядом понад сподівання, а скільки прислужився народові — саме в роках, коли так поширювалась большевицька зараза на наших землях — зайво підчеркувати.

Цим разом появилась нова річ цьогож автора: „ЧЕРВОНИЙ ЧАД“. Це свого роду фільмовий репортаж подій на Великій Україні з 1917—1919 років неменше цікавий і неменше вдатний.

Юрченко і тут виявив свій талант, темпераментність, легкість стилю та кольоритність у змальованні подій, типів та настроїв. Все це як на яві пересувається перед читачем, що може, немов на екрані, зачитуватись без напруги в цікавому сценарі.

Новий твір Юрченка сміливо можнаби назвати доповненням попередніх споминів. Події вяжуться тут зі собою як історична цілість, лише „ЧЕРВОНИЙ ЧАД“ розснований на повістевій мережі, де героєм не автор, як у попередніх споминах, тільки його добрі знайомі, тобариші зброї, односельчани і сіра повстаньча маса.

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД.

П. Осип Марків, Станиславів, зол. 10.—

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ. До цього числа залучуємо почтові складанки та просимо прислати ними біжучу передплату на II. чвертьрічча 1934. — Залягаючих передплатників просимо вирівнати залеглости конечно впродовж квітня! Передплату просимо прислати чеками, тому, що цього місяця не вишлемо зовсім по збірку передплати наших інкасентів

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VI. річник / Число 4. / Квітень 1934.

ЗМІСТ:

Вояки, Стрілецька знимка		Михайло Чайківський і Україна	
Ярослав Курдидик	2	Ігор Лоський	13
Весна 1920 року		Оскілівщина	
Василь Бачинський	2	Петро Проценко	16
Спомини розвідчого старшини 1919-1923 рр.		Історія 8-ої Галицької Бригади	
І. Вислоцький	3	Др. Іван Карпинець	18
Невже тільки випадки?		Холодний Яр говорить	
М. Горбовий	6	Горліс-Горський	21
Шляхом слави 9-ої Бригади УГА		Посмертні згадки	22
Др. Степан Божик	8	Рецензія	24
		Від Адміністрації	24

НАЙСТАРША ФАБРИКА
УЛЬТРАМАРИНИ В ПОЛЬЩІ

ЗЕЦЕР і ВЕРНЕР

Сп. Акц.

Варшава, вул. Солець 39.

вигорює найкращі роди ультрамарини до біля, вапна і промислових цілей. — Просимо добре уважати на фабричну марку „КОН“, тому що появилися на ринку фальсифікати дуже подібні до нашого опакування.

Зайденфрау Броня

Львів,

пл. Голуховських 1.

ГУРТІВНЯ

ШКЛА - ПОРЦЕЛЯНИ

КООПЕРАТИВАМ

доставляємо тільки через

ЦЕНТРОСОЮЗ

**Хто хоче бути певний, що його праця не пропаде а видасть гарні плоди,
той купує все потрібне**

НАСІННЯ лише **НАРОДНОЇ ТОРГОВЛІ**
в її насінному Відділі та у
трицятьох складах у Львові і в краю.

Жадайте скрізь пакованого насіння лише **НАРОДНОЇ ТОРГОВЛІ**.

ФАБРИЧНИЙ СКЛАД
артитулів технічних і господарських,
хемікалія. фарби і матеріали

МАВРИКІЯ ГАКА ВДОВА

Львів, Ягайлонська 20. Тел. 13-139.

Філія: Жовківська 10.

ДОСТАВЕЦЬ „НАРОДНОЇ ТОРГОВЛІ“.

Купуйте і уживайте **СИНКУ** з фабрики Плоцький, Вассерман і С-ка в Каліші з маркою „Слонь“. До набуття у всіх Пов. Союзах і кооперативах

ЯКІВ ГОТЛІБ **ВАПНЯРКИ і КАМЕНОЛОМИ**
Глина Наварія

бюро: Львів, Кохановського 26. Тел. 10-55. ПКО Варшава 151.171. поручає: вапно будівельне, вапно вибране торговельне і вапно палене, мелене для навозих цілей.

Н. ВОЛЬОХ торговельний дім і імпорт товщів і хемікалії **Бюро: Львів, Краківська 8.** Магазины: вул. Кентшинського ч. 11а. — — Телефон 13-43.

Нема над свої рідні
ПАПЕРЦІ і ТУТКИ
„КАЛИНА“

кооп. фабрики „БУДУЧНІСТЬ“ в Тернополі.

Навіть найбідніші можуть тепер набути видання

„ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ВЕЛИКА ЗНИЖКА ЦІН

Найкраща нагода доповнити читальняні, кооперативні та приватні бібліотеки.

	ЦІНИ	
	перше	тепер
Антін Вільшенко: Життя й пригоди Цяпки Скоропада, Віршована історія про пор. У.С.С. Цяпки, ст. 270	4:50	1:50
М. Голубець: Історія Львова від найдавніших часів, ст. 179	3:00	1:25
Богдан Лепкий: От так собі, ст. 131	1:50	0:70
Слота, ст. 27	0:90	0:30
Зірна, повість ст. 181	4:00	1:75
Вадим, повість ст. 227	4:50	2:00
Василь Софронів: Грішник, ст. 112	1:50	3:60
Халіда Едіб: В огні, повість ст. 234	4:50	2:50
Берестейський мир — спомини і матеріяли ст. 320.	8:00	3:50
Роман Купчинський: У зворах Бескиду	3:90	3:90
Федір Дудко: Чорторий, ст. 180	3:50	3:00
Квіти і кров, ст. 192	4:00	2:00
На згарищах, ст. 168	2:00	2:00
Глум, оповідання, ст. 56	1:20	0:50
Ген. Всеволод Петрів: Спомини з часів української революції.		
I. До Берестейського миру, ст. 180	3:50	1:50
II. До заняття Києва, ст. 184	3:50	1:50
III. Кримський похід, ст. 164	3:50	1:20
IV. Доба Гетьманщини, ст. 117	3:00	1:20
Юра Шкрумеляк: Чета криматих, пригоди з воен. часів ст. 262	5:00	2:00
М. Брилинський: Хрстний огонь, военні нариси, ст. 184.	3:50	1:50
В. Лопушанський: Перемога, повість в 2-х т. з визв. війни	6:00	2:75
Д-р Степан Шухевич: Спомини:		
II. Від квітня 1919 до липня 1919.	4:00	2:50
III. Від липня 1919 до січня 1920	4:00	2:50
IV. Від січня 1920 до квітня 1920	4:00	2:00
V. Від квітня 1920 до серпня 1920	4:00	2:00
Ст. Шухевич: Видиш брате мій (8 місяців серед У.С.С.)	4:50	2:00
Микола Галагаи: З моїх споминів:		
I. 80-ті роки до світової війни ст. 203	4:00	1:90
II. Світова війна — розвал парату — українська революція ст. 196	4:00	1:90
III. 3-тій військовий зїзд — делегація на Кубань — більшовицька навала — прихід німців ст. 176	4:00	1:90
IV. Дипломатична місія в Румунії. — Дипломатична місія на Угорщині, ст. 296	6:00	2:00
Д. Дорошенко: Мої спомини II, III, IV том по 1:50		4:50
Олена Степанівна: На передодні великих подій Переживання і думки 1912—1914	2:00	0:70
Михайло Костів: Джин-гісхан граде, ст. 102	3:00	1:20
Д-р Андрій Чайківський: Чорні ряки. Спомини за час від 1.XI. 1918—13.V. 1919	3:00	1:20
Д-р Іван Максимчук: Кожухів. Трагічна доля рештків УГА., ст. 100	2:80	1:10
Микола Мельник-Матіїв: На чорній дорозі оповідання	3:50	1:50
А. Крезуб: Партизани, спомини, ст. 358, т. I. і II.	8:00	3:50
Евген Чикаленко: Щоденник (1907—1917), ст. 496	14:00	6:00
Д-р Ганс Кох: Договір з Денікіном. Причинки до трагедії УГА на Вел. Україні від 1.XI.—17.XII. 1919	1:80	0:80
Ілько Борщак: Великий Мазепинець Григорій Орлик, генерал Людвіка XV., ст. 208	7:00	5:00
I. Калічак: Записки четаря. Спомини з Хирівського фронту 1918—1919	2:80	1:20
Д-р К. Левицький: Великий зрив, ст. 150	6:00	2:50
Т. Г. Масарик: Світова революція, I, II., ст. 540	21:00	8:00
В. Приходько: Під сонцем Поділля, ст. 250	6:00	2:50
В. Юрченко: Шляхами на Соловки	00	4:00
Пекло на землі.	5:00	4:00
В. Леонтович: Хроніка Гречок	3:50	1:70
О. Бабій: Перші стежі, повість зі стрілецького життя	6:00	2:80
I. Борщак: Мазела, життя і пориви великого Гетьмана	5:80	4:50
О. Попович: Відродження Буковини	2:60	1:20
А. Крезуб: Нарис історії українсько-польської війни		3:50
Календар-Альманах на 1914 рік		2:00

Продажа книжки тільки за готівку. При замовленні комплекту облек. шуємо сплати. Гроші слати переказом або чеками П.К.О. 152.514.

„ЧЕРВОНА КАЛИНА“

Львів, вул. ЗІМОРОВИЧА ч. 3

Почт. скр. ч. 43.